

Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці ІІ
Кафедра філології

Реєстраційний № _____

Магістерська робота

**ТВОРЧИСТЬ АДАМА БОБОРА У ДЗЕРКАЛІ РЕЦЕПЦІЇ (НА ОСНОВІ ТВОРУ
«SINISTRA KÖRZET»)**

Мондич Кінга Робертівна

Студентка ІІ-го курсу

Освітня програма: 035 Філологія «Мова і література угорська»

Ступінь вищої освіти: магістр

Тема затверджена на засіданні кафедри

Протокол № _____ / 202_

Науковий керівник:

Пенцкофер Іван Іванович,
кандидат наук, доцент

Завідувач кафедри філології:

Берегсасі Аніко Ференцівна
доктор габілітований, доцент, професор

Робота захищена на оцінку _____, «___» _____ 202_ року

Протокол № _____ / 202_

Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II

Кафедра філології

Магістерська робота

**Творчість Адама Бобора у дзеркалі рецепції (на основі твору
«Sinistra körzet»)**

Ступінь вищої освіти: магістр

Виконала: студентка II-го -го курсу

Освітня програма: 035 Філологія «Мова і література угорська»

Мондич Кінга Робертівна

Науковий керівник: *Пенцкофер Іван Іванович,*

кандидат наук, доцент

Рецензент: **Чордаш Василь Васильович,**

викладач

Берегове
2021

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola

Filológia Tanszék

Bodor Ádám munkássága a recepció tükrében: középpontban a Sinistra körzet

Magiszteri dolgozat

Képzési szint: mesterképzés

Készítette: Mondics Kinga

II. évfolyamos hallgató

Képzési program: 035 Filológia «Magyar nyelv és irodalom»

Témavezető: Dr. Penckófer János, kandidátus, docens

Recenzens: Csordás László, tanársegéd

Зміст

I.	Вступ	6
1.1.	Об'єкт і мета роботи	6
1.2.	Огляд літератури	6
II.	Кар'єрна картина Адама Бодора.....	8
III.	Загальна характеристика прози	10
3.1.	В роботі «A Sinistra körzet» («Район Сіністри»).....	11
3.2.	В роботі «Sehol» («Ніде»).....	13
3.3.	В роботі «A Verhovina madarai» («Птахи Верховини»).....	15
IV.	Аналіз роботи «A Sinistra körzet» («Район Сіністри»).....	20
4.1.	Приєм роботи «A Sinistra körzet» («Район Сіністри»).....	21
4.2.	Презентація фільмів, знятих за творами Адама Бодора	41
V.	Система імен та псевдонімів у роботі «A Sinistra körzet» («Район Сіністри»)	50
VI.	Висновки	54
VII.	Список використаної літератури	55

Tartalom

I.	Bevezetés.....	6
1.1.	A munka tárgya és célja	6
1.2.	Szakirodalmi áttekintés	6
II.	Bodor Ádám pályaképe	8
III.	Prózavilágának általános jellemzői	10
3.1.	A Sinistra körzet c. művében.....	11
3.2.	A sehol c. művében	13
3.3.	A Verhovina madarai c. művében	15
IV.	A Sinistra körzet elemzése	20
4.1.	Sinistra körzet befogadása.....	21
4.2.	Bodor Ádám műveiből készült filmek bemutatása.....	41
V.	Nevek és állnevek rendszere a Sinistra körzetben.....	50
VI.	Összegzés	54
VII.	Felhasznált szakirodalom	55

I. BEVEZETÉS

1.1. A munka tárgya és célja

Ahogy munkám címe is mutatja, Bodor Ádám Sinistra körzetével és befogadástörténetével foglalkozom. Bodor Ádám rendkívüli tehetség, akit elsőszámú novellistának tartanak az irodalomban, sikereinek áttörését a Sinistra körzet hozta meg. Bodor életműve már most jelentős mennyiségű irodalmi műalkotást tartalmaz, melyek recepciójának feldolgozása e munkába nem férne bele, így próbáltam a legátfogóbb képet adni. Bodor Ádám műveinek befogadástörténetét hiánytalanul nem tudnám elvégezni, mivel ma is él és tevékenykedik a művész. Bodor több kisepikai szöveget is közreadott irodalmi folyóiratokban. A rendkívüli sokoldalú művész a magyarországi kortárs irodalom egyik legelismertebb alkotója, ezért fontosnak tartom, hogy recepciójának feldolgozása által felhívjam a figyelmet irodalmi jelentőségére.

Dolgozatom választásában fontos szerepet játszott az is, hogy kortárs művésztől van szó, ez által fontos volt számomra a kortárs művészet bemutatása, úgy érzem, hogy nem kap elegendő hangsúlyt a mai fiatalság körében. Bodor Ádám erdélyi magyar író, így a külföldi magyarok az ő írásaival könnyebben tudnak azonosulni. Művészetében lényeges szerepet játszik az hazaszeretet és otthonmaradás kérdése, ami a magyarság körében számottevő kérdés. Szeretném közelebb hozni az erdélyi magyar irodalmat és kultúrát.

1.2. Szakirodalmi áttekintés

Munkám során jelentős mennyiségű szakirodalmat és kritikát felhasználtam. A recepciótörténet előkészítése nagy horderejű szakirodalmat kíván. A választotta témám, azaz Bodor Ádám munkássága a recepció tükrében: középpontban a Sinistra körzet, más okból is nagymennyiségű szakirodalmat eredményez a kritikák, tanulmányok, illetve cikkek miatt, ami alapján összeállítottam a végső összképet.

Hogy pontos képet kapjak a befogadástörténetről, elsősorban arról kellett tudomást szerezniem, hogy hogyan is kell szakszerűen elkészíteni egy recepciótörténetet. A befogadás történetben a regényjelenségek vagy regények megközelítésekor fontos figyelembe vennünk azt, hogy maga a befogadó, az olvasó közönség mit élt át a mű kapcsán. Thomka Beáta – *Narráció és reflexió* című szakirodalmi műve segítette munkámat túlnyomó részben, hogy megértsem hogyan is kell befogadástörténetet írni.

„Az irodalomszociológia már jó ideje foglalkozik annak az átszerveződésnek a kérdéseivel, amelyet az új médiumok elterjedése hozott a kultúrába: a film, a televízió szerepének megnövekedésével a regény szükségszerűen lemondhatott egy sor korábbi feladatáról, s energiáinak nagy részét azoknak az igényeknek a kielégítésére használhatja fel, amelyeket vele szemben a mai regényolvasója támaszt. Abban a szellemi interakció lehetőségévé tevő közegben, amely a regények és olvasásuk vagy kritikai befogadásuk között kialakul, mind pontosabban körvonalazódnak egyfelől ezek az elvárások, másfelől egy olyan új szenzibilitás, amely e közeg két pólusosságának megfelelően maguknak a műveknek a létrejöttét éppúgy befolyásolja, mint a „befogadás poétikáját”. Az a jelenségláncolat, amely különböző mai prózai művekben és egészen különböző struktúraszinteken mutatkozik meg, azokra a változásokra hívja fel a figyelmet, amelyek az elbeszélői tudatban részben éppen a fent említett tényezők hatására következtek be. Ettől elválaszthatatlanok azok a transzformációk, amelyek az olvasói, befogadói tudatban, ízlésben, szellemi érzékenységben jelentkeznek. A regény nagyfokú intellektualizálódása ma már nemcsak egyes művek, vagy egyes irányzatok velejárója, hanem általános vonása, sőt alapvető követelménye a mai regénynek. Ezt a követelményt nem a kritikusok elit kisebbsége támasztotta a regénnyel szemben, hanem az a mai olvasó, aki amellet, hogy korlátlan mennyiségben fogyasztja a ponyvaregények, sztripek izgalmas, pergő történeteit, mind komolyabb szellemi erőfeszítést kér számon a regénytől.”¹

Bodor Ádám művei kimagasló helyet foglal el az erdélyi, illetve magyarországi irodalomban. Elismeréssel fogadták a kritikusok a műveit, az olvasó közönség szintén. Az olvasó közönség azt is kedvelte a Bodor művekben, hogy még sehohol eddig nem olvashattak ilyen mélyen a diktatúra világáról, még pedig úgy, hogy ez fel sem tűnt nekik.

¹ Thomka Beáta 1980; Narráció és reflexió, Forum könyvkiadó, 1980, 9.

II. BODOR ÁDÁM PÁLYAKÉPE

Bodor Ádám, a kortárs magyar irodalom egyik legkiemelkedőbb novellistája és regényírója, 1936-ban született Kolozsváron, tehetős református polgárcsaládban. A kommunista hatalomátvétel után családja elveszítette otthonát, egykori bankigazgató édesapját bebörtönözték. 16 éves korában őt is letartóztatták illegális szórólapok terjesztéséért. Két évet a szamosújvári börtönben raboskodott. Bodor lehetőségei sajnos múltja miatt korlátozottak voltak, így végül teológiai végzettséget szerzett, de sohasem dolgozott, mint lelkészként. 1982-ben Magyarországra települt át, az erdélyi táj a maga kulturális sokszínűségével, sajátos atmoszférájával későbbi műveire is kiterjedt, hatást gyakorolt. Bodor elmondása szerint közelről volt része megismeri a diktatúrát, és írásai javarészt ezt a témát kerülgeti. Igyekszik ezeket nem közhely szerűen ábrázolni. Bodor műveket olvasva láthatjuk, hogy könnyen ment neki, ugyanis már fiatal korától a Keleti Kárpátokban barangolt, főleg Máramaros területein, ahol a táj varázsa megragadta az ifjú Bodort. Írásait a hatvanas években kezdte publikálni. Novellistának indult, elhallgatásokra, sejtetésre épülő elbeszéléseit rendkívüli tömörség, kimért, távolságtartó narrátori

² Bodor Ádám- Önarcképe

hang jellemzi. Igaz, hogy novelláival egyre szélesebb körű elismerést vívott ki magának, ám nyolcvanas évek meghatározó irodalomkritikusa, mint például Balassa Péter „*a magyar novellistának*” nevezi, pályája csúcsára csak első regényének, a *Sinistra körzetnek* az 1992-es megjelenésével érkezett. Villámgyorsan vált a kortárs kánon részévé, sokan máig legjelentősebb művének, a rendszerváltás utáni magyar irodalom egyik alapvetőszövegének tartják.³

³A közelmúlt magyar irodalmából https://www.nkp.hu/tankonyv/irodalom_12/lecke_04_061

III. PRÓZAVILÁGÁNAK ÁLTALÁNOS JELLEMZŐI

Bodor prózai sajátosságának tudhatjuk be a különleges, egzotikus neveket, a baljós, sejtelmes tereket. Bodor Ádám volt az első magyar regényíró, akinek írásművészetében megjelent a mágikus realizmus. Jelen van még benne a nyelvi sűrítettség az irracionális fordulatok és a valószerűtlen jelenetek a cselekményekben. Szereplőit mesébe illő groteszk tulajdonságokkal ruhazza fel. Novelláiban és regényeiben állandó a feszültség hangulat, aminek a huszadik század diktatúrájának hatalmi hangulata adja meg. Műveire jellemző még a világvége által elpusztított táj.

Bodor novelláiban megfigyelhető legjellemzőbb jellemvonás nem más, mint a filmszerűség.

Bodor Ádám két világnézetet mutat be olvasó számára, van a lenti és a fenti világ.

A lenti világot a bizonytalanság adja meg, ami kicsit félelmetes, de eltévedésre lehetőséget adó labirintus és az elágazó járatok imbolygó terepét biztosítja. A színekkel is játszadozik, különböző motívum van jelen a fenti és lenti világban. A zöld és a fény, a derengés az egyik oldalon, tehát fenti világot jelenti, míg a lenti világban a szürke, fekete, sötétség és a homály uralkodik. A fenti világra jellemző-folyók, folyópartok, a füves rétek, és a szárazföld.

A két világ teljesen különbözik egymástól, az egyikben a boldogság, béke jelenik meg, míg a másikban a lepusztultság. Bodor szigorúan elkülöníti a kettőt egymástól.

Bodor Ádám prózájára tehát jellemző a nyitottság, többértelműség, a szövegekre vonatkoztatott értelmezések lezárhatatlansága.

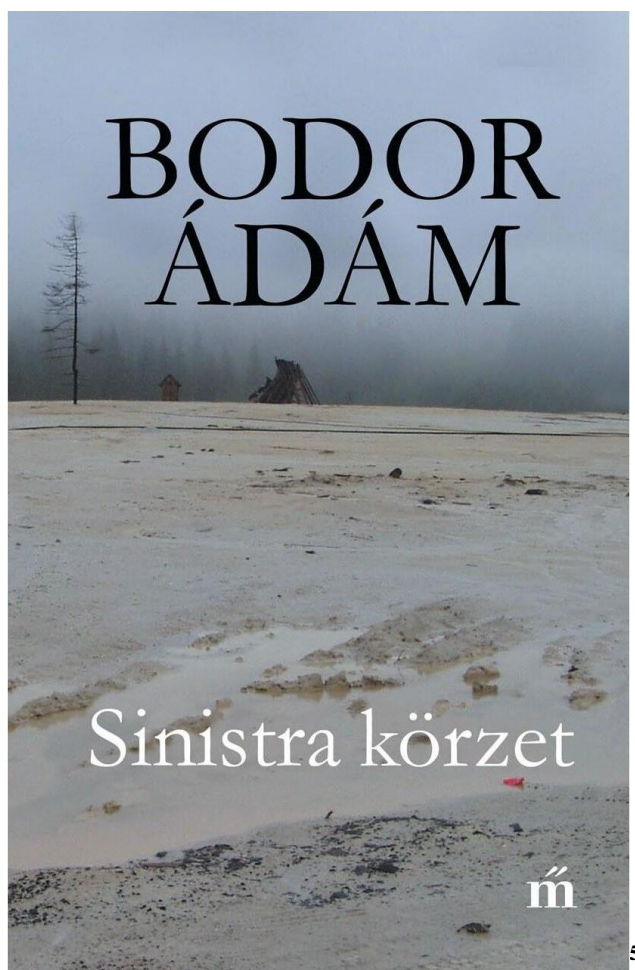
Bodor Ádám műveit meghatározza a kisebbségi létből adódó fenyegetettség érzése a diktatúra és a magyar kultúra, anyanyelv őrzésére való törekvés. Tehát Bodor Ádám prózavilágát az erdélyi irodalmi hagyományába soroljuk. Mindig alapul veszi műveiben a tájat, a szociális helyzetet, illetve igyekszik arra rávilágítani az olvasót, hogy milyen is volt a diktatúrát megélni. Figyelembe veszi műveiben a határvidék peremeit, az ott élő emberekből meríti ihletét. Bodor a Sinistra körzetében Erdélyt mintázza, erre utal Nagy András is a „Bodor Ádám: Az érsek látogatása” című kritikájában „a kis történetek, fragmentumok saját értelmük szerint ragyognak, a bomlás különös fényében”⁴ egy olyan vidékre mutat rá, ami a valóságban nem is ismeretlen, ezáltal egy behatárolható körzetet alkot. A különbség talán annyi, hogy Bodor Erdélyhez viszonyít mindent, ez már

⁴ Nagy András: „Bodor Ádám: Az érsek látogatása”, Kritika, 2000/2, 35.

mondhatni egy új fogalomként is feltárul, mert egy sok nemzetiségből álló világot alkot, amely egy imponáló térséggel kapcsolja össze.

Röviden összefoglalva akkor annyit jelent, hogy Bodor Ádám műveiben nagy szerepet játszanak a térségek, amelyeket ő meghatároz, és körzeti beszédformaként értelmezett. Jelen van még írásaiban a táj metafora is, valamint a költői beszéd folyamatában megfigyelhető ösztönzés rés lesz az egésznek a szervezőereje.

3.1. A Sinistra körzet c. művében

Bodor Ádám számára az irodalmi sikert a Sinistra körzet hozta meg. Bodor Ádám úgy írta meg a művét, hogy kérdéseket hagyott maga után, ezekben a kérdés sorozatokban felmerül a térszerkezet és az idősíkok problémái, illetve a szereplők beépülése a különböző történetekbe. Márton László szerint „az egész könyv egyetlen lebegés novella és regény

⁵ Bodor Ádám- Sinistra körzet könyv borítója

között”.⁶ Mint már tudjuk, hogy maga novellafüzér tizenöt fejezetből áll, amelyek szorosan összefüggenek, a könyv alcíme Egy regény fejezetei, felmerül majd a kérdés, hogy a befogadó mire is készül fel, mikor kezébe veszi a művet. Pont ennek a zsenialitásnak köszönhető az, hogy ebből a műfaji eldöntetlenségből adódik a mű világ foszlányszerűsége. A csavar az egészben az, hogy különbözőfejezetek, nem hoznak egy egységes világot, hanem mindegyik fejezet felvillant egy létező világot, de az olvasó számára ismeretlen világból.

Bodor Sinistrájában bizonyos elemek ismétlődnek, de mindenegyik fejezetben módosít rajta a szerző. Bodornak ezt a képességét nevezhetjük szakadottságnak is, ami kicsit elbizonytalanítja így az olvasót, Márton László szerint ez valamilyenfajta „démonikus” világot tár fel az olvasó számára az alkotó. A Sinistra körzetet úgy tudjuk elképzelni, hogy az ukrán határ mentén a hegyek között található egy koncentrációs tábor mely által képet kapunk, a körzetről, a többi szörnyűséget meghagyja az olvasói képzetnek. A regény nyelvezete egységesen gördül, már olyan szinten, hogy alig veszi észre az olvasó a részletek váltakozásainak alakulását. Bodor a természetet olyasfajta szemléletmódban láttatja, melyre egy ősi közös magatartás hat, így teljesen aláveti magát a természet varázsának. Megjelennek benne a természeti toposzok is, mint például a fenyő toposza, amely a rengetegséget, világmindenséget szimbolizálja. Kívülállóként egy másik dimenziót rejt, melynek megvannak a saját felvigyázó szellemei, akik az eltévelygő lelkek megkísértő démonai. Ezek a dimenziók egyfajta „szent helyek”, melyek a kozmikus időhöz kötődnek. Az erdőben való rejtőzködés az üldözött számára pokollá is válhat. A menedéket nyújtó Sinistra körzetben való erő kiszolgáltatottság keretévé válik. A lét körzet tája egyszerre lehet védelmező vagy rettegő erő, illetve lehet barát és zsarnok, idegen vagy ismerős, és még lehet egészen otthonos is vagy baljós.

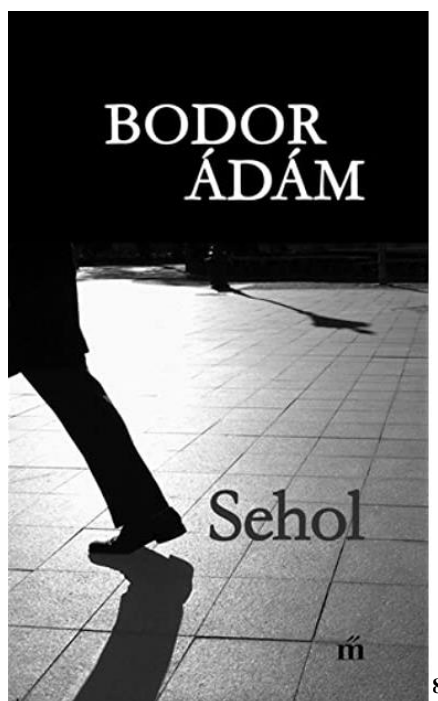
A Sinistra körzetet kozmológiák uralják, amely a négy alkotó elemből táplálkozik: víz, tűz, levegő és a föld, valamint folyamatos körforgásban van a természeti erőkkel is: eső, a jég, a köd és a sár, a hó, a nap fénye és a vonuló felhők. A műben lévő emberek nem tudnak meghalni, mert szellemként tovább élnek, a létszférával lesz egynemű, így nem, mint egyén, hanem egyeddé válik és ennek segítségével él tovább a természetben, mint természeti elem. Példaként mikor Borcan ezredest megtalálják, mert elvitte a tunguz nátha, nyitott szájjal találtak rá, de már a nyitott szájában a madár már fészket rakott. Halála legendává válik, az író elbizonytalanítja halálának módját, mitikussá növeli alakját:

⁶ Márton László 1992: Az elátkozott peremvidék. Holmi, 1992/12

„évekkel később újra megfordultam Dobrinban, Géza Kőkénnyel is találkoztam. Váltig állította, nem is a patak ragadta magával, a szél volt az, ami a Sinistra mentén apránként széthordta.”⁷

A Sinistra körzetben kialakított felfordított képzeletbeli világban vissza tud térni az ember önmagához a természeti erőknek köszönhetően. A szereplők elvesztik felsőbbrendű antropomorf jellemzőiket.

3.2. A sehol c. művében

Bodor novelláiban megfigyelhető legjellemzőbb jellemvonás nem más, mint a filmszerűség. A filmkészítők is felismerték már a hetvenes évek elején. A Sehol című novelláskötete, olyan érzést nyújt, mintha már tévésorozat forgatókönyve lenne. Teljesen olyan, mintha az ember a Netflix előtt ülne.

Bodor Ádám ezt szándékosan csinálja, rájátszik arra, hogy a tabuk le legyenek döntve, egyben szórakoztató és meghökkentő, de egyáltalán nem sekélyes történetet adni az olvasóinak. Ezért is tartják a Sehol című novelláját a legüdítőbb irodalmi élménynek.

Bodor féle novellák szövegei hamisíthatlanok, így a kötet felépítése nélkülöz minden felesleges fennkölséget, marad a roppant mód régivágású Bodor féle novellánál.

⁷ Bodor Ádám- Sinistra körzet, Budapest, Magvető. 170.

⁸ Bodor Ádám- A sehol c. könyv borítója

Feltesszük a kérdést, hogy hol lehet az a sehol? A Bodor művekben az a szép, hogy tudjuk is meg nem is, Bodor Ádámot idézve „Az ember addig-addig ügyeskedik, míg kitalálja a szintiszta valóságot...” A pályaképében említettem, hogy Bodor műveit a közép-kelet-európai események hatást gyakoroltak, így ebben a novellában sincs másképp. Megfigyelhető benne a román- ukrán határ menti bolyongás, konkrétan Máramaros városa is felbukkannak. Ez esetben a sehol bárhol lehet, ahol jelen van az emberi durvaság és báj. A novellában a durvaságok elviselésére segítséget ad a bizarr hangzású személy és földrajzi nevek, amelyek egy másik dimenzióba repítik az olvasót. Bodor Ádám elárulja, a börtön szaga interjúkötetében, hogy a táj egyszerre varázslatos és taszítóan nyers voltáról, hogy könnyen rabul ejti az embert az nem más, mint, ⁹„Ambivalens állapot ez, feldolgozása, csak a képzeletben, látomások lebegésében történhet meg.”

A novellafüzéreket a táj köti össze. A sehol az a peremvidék, ahol jelen van kitaszítottság élménye, ahol könyörületért rimánkodni annyit jelent, mintha magát a nématáját próbálnánk szóra bírni. A sehol-ban az a szép, hogy még van egy parányi beleszólása a történetbe.

Szalay Zoltán – a mindenhol ott kísértő sehol cikkében kifejti azt is, hogy a kötet címe lehetet volna a Semmikor is, mert a novellák pontos idejét nehéz behatározni, pont, mint a helyét. A szereplők Bodor műveiben sohasem említik, modern technológia világát, itt értem az internetet, digitalizációt, tehát kijelenthetjük, hogy Pitvarszk szirtjei között egyszerűen nincs térerő.

A határok átrajzolgatásával kapcsolatosak a legutóbbi történelmi események is: „Mi ketten Carlossal a majmok helyett a Tisza-partot választottuk, és az őszi, sárga levelekkel borított, elcsendesült, fekete víztükör fölött megilletődve bámultunk át egy másik országba, amelynek túlsó végét nem is olyan rég, mielőtt át nem rendezték a határokat, még a Csendes-óceán hullámai mosták.”¹⁰ Ebben az idézetben is látszik, hogy már jelen van a szövegben az idegenség. Szalay Zoltán szerint a Bodor Ádám novelláinak a nyelve is *sehol* van a magyar irodalmon belül, úgy véli, hogy olyan mintha idegen nyelven íródtak volna a szövegek, amelyek egy sosem volt ország történeteit tárja fel. Ám, egyszerű történetekben felvillan a testek szokatlan viselkedése, így összhangba válik a táj kiismerhetetlen mozgásaival. A műben a halál, a szerelem és a barátság egy új és váratlan, már mondhatni morbid irányt vél feltárni, amit a szereplők teljesen normálisan kezelnek és ebből pedig humoros helyzetek jelennek meg. Mint minden Bodor Ádám műben már

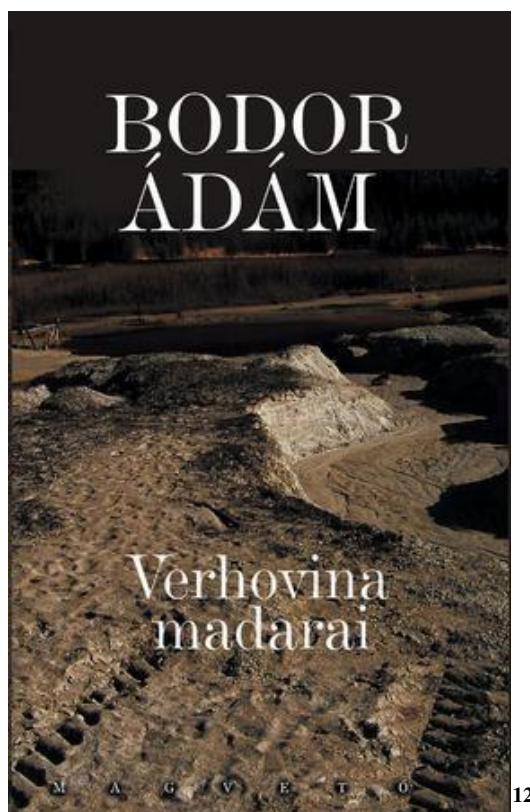
⁹ Bodor Ádám A börtön szaga – Válaszok Balla Zsófia kérdéseire

¹⁰ Bodor Ádám 2019: *Sehol*, Magvető, Budapest, 2019 (Leordina, 85.)

megszokhattuk, hogy a novellák elbeszélői megfigyelő szerepet töltenek be, aki ugyan részt vesz az események alakulásában, de nincs közvetlen ráhatással azokra, általában nem ő van a középpontban. Középpontban azok a személyek vannak, akik valamilyenfajta elátkozott párt alkot, vagy bonyolult viszonyba keveredik, vagy valamilyen szigorú szabályok által formált fegyenc. Ahhoz, hogy képesek legyünk ezeket a zárt világokat megérteni, megalkotja azt a karaktert, aki mondhatni részben kilóg a műből, de még is képes jól beszélni helyiek nyelvét, de ő rá nem tesz nagy varázst a tájak elvarázsoltsága.

Szalay Zoltánt idézve: „Bodor Ádám tehát voltaképpen semmi radikálisan újat nem talált ki a Seholban: csak ragaszkodik saját, régivágású fiktív tereihez. Pimasz, provokatív hangvétellű, sokszor keserűen nyers világokat bemutató történetei azonban meghökkentően újszerűnek hatnak, a kifulladás bármilyen jele nélkül: olyan élességgel ábrázolja bonyolult díszleteit és részletesen kibontott cselekményeit, hogy abból továbbra is a mesélés féktelen öröme árad.”¹¹

3.3. Verhovina madarai c. művében

¹¹ Szalay Zoltán 2019: A mindenhol ott a kísértő sehol, 2019.

¹² Bodor Ádám: Verhovina madarai c. könyv borítója

Hegedűs Imre János Bodor Ádám munkásságát úgy jellemezte, hogy: fenséges, félelmetes, talányos világ az ő világa, logikátlanak tűnő, irracionális eseményeket részletező realizmussal, precíz pontossággal meséli el, a színtér sivár, sebzett, szinte mindig hegyvidék alkotta, amely fölött torz, rejtélyes hatalom uralkodik, lakói szorongásos emberek, identitásuk diffúz és zavaros, kiszolgáltatottságuk olyan méretű, hogy – akár az életfogytiglanra ítélt rabok – csak rabtartóik függvényeként tudnak élni, közösséggé formálódni nem tudnak, magányos, emberi mivoltától megfosztott alakok a civilizáció igen alacsony fokán. Ugyanakkor annyi csodás elemmel, metafizikai történnel tarkított ez a világ, hogy a híres kolumbiai prózaíró, Gabriel García Márquez-t, annak mágikus realizmusát juttatja eszünkbe.

Balla Zsófia által készített interjú kötetben elárulja Bodor Ádám, hogy soha nem a kommunista önkény ábrázolása érdekelte, hanem a kelet-európai térség „általános morális és egzisztenciális képe” – ami pedig független az aktuális hatalmi berendezkedéstől.¹³

László Emese szerint a kritika jól fogadta a *Verhovina madarai* című művet. Bodor Ádám *Verhovina madarai* művét a *Sinistra körzet* és *Az érsek látogatásához* hasonlítja. Mint minden eddigi Bodor műben, ebben is meg van a nyomasztott atmoszféra, a Bodor Ádám-i különös gondolkodásmódú hősök és a kiszámíthatatlanság, olykor egészen abszurd cselekményszövés a szerző korábbi műveinek világát idézi elő az olvasó számára.

„Mindhárom könyvben egy olyan (ál)hierarchikus, militáns jellegű társadalom képe rajzolódik ki, amelyet kívülről nézve ésszerűtlen mechanizmusok működtetnek, viszont a szereplők magától értődő természetességgel találják meg benne a helyüket. Szinte közhelynek számít, hogy Bodor műveiben diktatúrák társadalomrajza körvonalazódik, amelynek elutasítása és kemény kritikája éppen elviselhetetlenségig szenttelen ábrázolásában válik nyilvánvalóvá. Azért is hathatnak Bodor írásai olyan elementáris erővel, mert hősei a valós vagy a valósként vizionált zsarnoki önkény szükségszerűségét, megkérdőjelezhetetlen örökérvényűségét annak abszurditása, defektjei, sőt még önfelszámolása ellenére is axiómaként fogadják el. *Sinistra*, Bogdanski Dolina (*Az érsek látogatása*) vagy Jablonska Poljana (*Verhovina*) hermetikusan zárt, legalábbis zártnak tűnő terek, ahova külső eseményeknek még a híre sem igen jut el, ezért is maradhatnak meg az itt lakók mozdulatlanra merevedett struktúráik között. Ezekben a nehezen megközelíthető, mitikus idegenséget sugárzó terekben egészen archaikusnak tűnő, olykor primitív-állatias életformák között ragadtak meg az emberek, miközben például a *Verhovina madarainak* eseményei egyértelműen a huszonegyedik században zajlanak.”¹⁴

¹³ Bodor Ádám 2019: A börtön szaga, Válaszok Balla Zsófia kérdéseire, 2019.

¹⁴ László Emese 2012: Lassan múló bánatos napokra, recenzió, 2012, 55 évfolyam, 2. szám

Mind három történetben rokon vonások figyelhetőek meg a diktatúraábrázolásokon belül mind a három műben, valamilyen büntetőtelepen vannak, ahová meghatározatlan bűnök miatt kerültek a szereplők. Érdekes, hogy Sinistrán és Jablonska Polján sincs börtön, az egyik helyen leégett, míg a másikon folyamatosan épül, de még is képes betölteni a börtönbarakk funkciót. Párhuzamot vonhatunk aközött is, ahogyan Jablonska Polján a gyilkossággal vádolt lakatos Augustinékat, Sinistrán pedig a rejtélyes tunguz náthában megbetegedőket házi őrizetben, illetve vesztegzár alatt tartják. Bodor Ádám történeteiben fontos szerepet játszik a betegség megtorlandó bűnként való ábrázolása.

Az érsek látogatás és a Sinistra körzet különbségeket vet fel a Verhovina madarai által ábrázolt diktatórikus társadalmi rend közt. Az új kötetben, már egy alig vegetáló, kifáradt rendszert találunk, ami lassú önfelszámolásba torkollik, ahol már elmosódnak a határokat irányító és irányítottak között, az érdekek és a célok, már kiszámíthatatlanná válik. Megszaporodnak észrevétlenül a szövegben határozatlan névmásokkal teli mondatok, hiszen a szereplők alapélménye, hogy ismeretlen erők rendelkeznek a sorsuk fölött, és irányítják az életüket. Nem lehet tudni tehát, hogy kinek a kezébe összpontosul a hatalom, az önkényeskedés azonban látható ebben a könyvben is, zsigerekbe ivódott emberi magatartásforma mutatkozik be.

„Bodor Ádám műveinek olyan alapvető vonása, amely a novellákban éppúgy kimutatható, mint a nagyobb kompozíciók esetében. Emiatt tehát valóban terméketlennek tűnik műfaji kérdésfeltevésekbe bonyolódni, hiszen a *Verhovina madarai*ban az egyértelműség kiküszöbölése a kötet minden rétegében működik: a novella és az elbeszélés műfajára jellemző vonások egyrészt szervesen beleolvadnak a nagyobb ívű, regényszerű narratívába, másrészt mindkét műfaji réteg jellemzői – legalábbis részlegesen – ki is oltják egymást. Így jön létre egy egészen egyedi szövegstruktúra, amely éppannyira izgalmas, mint amennyire nehezen behatárolható. Látható tehát, hogy a *Verhovina madarainak*, hasonlóan Bodor Ádám korábbi műveire, egyedülállóan komplex világa van. És ha az új könyv más jellegű katarzist tartogat is az olvasó számára, mint az 1992-es regény, biztos, hogy ezt is Bodor Ádám legkiválóbb művei között fogjuk majd számon tartani.”¹⁵

Szendi Nóra Bodor Ádám *Verhovina madarai* című művét úgy jellemezi, hogy „Mesék a hatalomról, amit senki sem látott”

„Olyanféle mesék ezek, mint hideg verítékben érlelt lázálmaink, melyekben tudjuk ugyan, hogy menekülünk, csak épp azt nem, ki elől, miért, és hová. Az idegen,

¹⁵ László Emese 2012: Lassan múltó bánatos napokra, recenzió, 2012, 55 évfolyam, 2. szám

nyugtalanító külvilág portyázik Jablonska Poljana körül, mint egy csapatnyi garázda sakálróka, vagy önmagát kebelezi be a közösség, melynek egyetlen újszülöttje is a Halál nevét viselő, hétköznapi létezésre képtelen csodalény? A regény fókuszában annak a hősnek a letartóztatása és meggyilkolása áll, akit, megfelelőbb kifejezés híján, a közösség irányítójának nevezhetnénk. Anatol Korkodus, a Vízfelügyeleti brigád vezetője és egyetlen tagja egy napon, úgy tűnik, feleslegessé válik valakik számára.”¹⁶

Radics Viktória szerint Bodor Ádám Verhovina madarai című novelláját az olvasó saját maga állítja össze a képzeletében. Több kritikus is említette már Bodor rendkívüli esztétikai képességeit, nincs ez másként Radics Viktóriánál sem. Ő is szintén kiemeli *A humor sziksója* kritikájában, hogy milyen tehetséges is Bodor, mennyire fejlett és rendkívüli képességgel rendelkezik. Bodor Ádám, mint tudjuk, rendelkezik néhány rendkívüli esztétikai képességgel: ilyen például a szagokra és a hangokra való fokozott érzékenysége. A világ teremtése párakkal indul, illat- és bűzfellegek emelkednek és ereszkednek. Az olvasó ezeket a legsajátabb szagképzeteivel telíti, és elkezd ő is megalkotni magában a Verhovina-variációját. Nem semmi a bűz, az illat! Pláne ha kénes-sós, meleg, bűdös, "kotlós", mint itten. Aki pedig a hangképekre fogékonyabb, az a szóval kezd, mert Bodor nevezetes toponímiája, névalkotási képessége ezúttal is világteremtő erejűnek bizonyult. A balkáni és kelet-európai ízű tulajdonnevek fiktív térképet rajzolnak. A láttató erővel leírt neszek és zajok (beleértve az *ábrázolt csöndet* is), az egzotikusan beszédes nevekből megszülető faramuci figurák megelevenítik a rajzolt világot. Aztán az ízek! Az ételek és italok - a verhovinai szegények konyhája - csábítóan vagy undorítóan hatnak, ezek is fokozzák az *esztézist*, ami az alkotás és a befogadás közös alapját képezi.¹⁷

Radics Viktória kifejti, hogy Bodor esztétikai képessége hogyan jelenik meg a műben. „A szagok, hangok, ízek, színek, formák, anyagok szinesztéziás kapcsolatra lépnek egymással, és a képzeletben plasztikussá válik táj, ember, állat. Bodor Ádám egészen különleges és sajátos *ízlése* félig ismerős, félig ismeretlen művilágot teremt, és ez a *félig-meddig* itt feszültséggel terhes: érezzük, ismerjük, de nem vagyunk benne otthon, vagy fordítva, sok mindenben otthonos, mégsem ismerjük - a hontalanság, az *Unheimlichkeit* fokát olvasója válogatja. Egy konkrét helységnév eligazít, ez pedig a fiktív helyszíntől, Jablonska Poljanától nem messze eső Csernovitz (Paul Celan szülővárosa), és Lemberg is történik utalás. Ukrajna, Bukovina, Erdély - valahol Kelet-

¹⁶ Szendi Nóra 2012: Kritika Bodor Ádám Verhovina madarai https://litera.hu/magazin/kritika/mesek_a_hatalomrol_amit_senki_sem_latott.html 2012.

¹⁷ Radics Viktória 2011: A humor sziksója <https://magyarnarancs.hu/konyv/a-humor-sziksoja-77604> 2011.

Európában vagyunk, mégiscsak otthon. Jaszna Poljanát, a késő humanizmus emblematikus helyét nem lehet nem kihallani a "főszereplő" település nevéből. Verhovina pedig a tágabb körzet, a vidék neve, melyet átszel a Jablonka folyó, és termálforrásai, hegyei, völgyei, valamint az érclelőhelyek tüntetik ki. Tündérgert lehetne.”¹⁸

Összegzésképpen Bodor Ádám Sinistra körzete és a Verhovina madarai sokban hasonlítanak. Mind két műben megtalálhatjuk a kimondhatatlan és elfeledő egzotikus neveket, illetve a táji apokaliptikus lepusztultságot és az örült, félelmetes figurákkal ellátott személyek. Szintén azonos az is, hogy önálló elbeszélésekből áll, szintén egy kirajzolódott stilizált tájat kapunk, mint a Sinistrában, bár mondhatjuk, hogy ugyan az a világ, de még sem ugyanaz a hely és a történet. A Mágikus erők felerősödnek, mintha Garcia Marquez egzotikus érzékisége és Kafka által megalakított halálos szorongás együttes erejével születne meg ebben a Bodor prózában.

Nem szabad a két művet összekeverni, mert a Verhovina madarai nem a Sinistra körzet újabb folytatása, hanem Bodor Ádám prózájának szórakoztató és hihetetlenül szép fénypontja.

¹⁸ Radics Viktória 2011: A humor sziksoja <https://magyarnarancs.hu/konyv/a-humor-sziksoja-77604> 2011.

IV. A SINISTRA KÖRZET ELEMZÉSE

Legeza Ilona könyvismertetője alapján, betekintést nyerhetünk Bodor Ádám alkotta Sinistra körzetébe.

„A Sinistra körzetben, ezen a szögesdrót-akadályokkal szabdalt, hegyes, erdős, kelet-európai végvidéken látszólag szabadon, valójában teljesen ellenőrizve, a rabság irracionális, de nagyon is létező szabályai szerint élnek az emberek. Bodor Ádám "egy regény fejezetei"-ként megnevezett műve, melyben az önálló novellák mintegy lemezesen fedik egymást, e groteszk, nyers abszurditású diktatorikus világról nyújt páratlan eredetiségű epikai látomást. A színezet, a topográfiai utalások szerint a Kárpátok Észak-Keleti karéjának felső peremén lokalizálható ez a körzet, központjában Dobrinna, ahol a hegyi vadászok parancsnoksága székel, laktanyával, börtönnel felszerelve, s ahol a teljhatalmú ezredes-parancsnok munkáját egy csapatnyi "alig-titkos" nyomozó szolgálja. Ez a karkai, Faulkneri írói világokra emlékeztető ábrázolásban megjelenő, élesen pontos és mégis képtelen határ-lágerkörzet Bodor megformálásában valami nagy, hatalmas és uralhatatlan természet érzéki öblében nyugszik: a gyönyörű hegycsúcsok, felhők, jeges-fagyos jelenések, a monumentális táj vehemenciája, az emberi kapcsolatok érzéki világa túlnyúlik a hatalom által ellenőrizhető övezeteken. Az elbeszélésnyi fejezeteket az alakok ismétlődése, a motívumok egymásra utalása és az elbeszélő főhős azonossága köti össze - a regény kitöltetlen részeit az olvasó szabad mozaikjátékkal konstruálhatja meg. Andrej Bodor - a főszereplő - egy sajátos nyomozás eredményeként vetődik Dobrinba: Béla Bundasian, a fogadott fia él Sinistra körzetében. Lenyomozzák, ellenőrzik, adatait tartalmazó fémlapocskával látják el és egy elhagyott malomban gyümölcsbegyűjtőként alkalmazzák - a körzetben holmi kormányzati célokkal nevelt medvék számára gyűjtik így be az eleséget. Gyanús ugyan, de bizalmat is kelt, hogy Puiu Brucan ezredes, majd Coca Mavrodin, az utódja fogadja szolgálatába. Brucan a környéket a hideg időben meg-meglátogató járvány, a csonttollúak terjesztette ún. tunguz nátha viszi el, s az új főnöknő-ezredes szigorító rendszabályokat vezet be. Homályos csempész-históriák után nyomoznak, gyanús jelek nyomába erednek. Andrej Bodor éveket tölt a malomban, majd egy hegyi házban, magányában szépasszony szeretőivel - Aranka Wesztinnel, Elvira Szpirodonnal - vigasztalódik, no meg durva szeszekkel mulatja az időt és a sötétséget. furcsa és gyönyörű közegben, a szabadonlét-rabságban szinte minden megtörténik: ezt a létformát az időtlenség és az életfelfogás sztoikus lírája határozza meg. Az ezredesek, a "szürke gúnárok" váz-világa előbb-utóbb össze fog omlani - sugallja minden motívum és

figura. Andrej Bodor is idővel elszelel innen: Musztafa Mukkermann, a török kamionos mélyhűtött hússzállítmányai közé rejteztve hagyja el Sinistra körzetet, hogy azután - egyik epizód utalása szerint - évek múltával egy "emlékidéző" látogatásra felbukkanjon még a Bodor Ádám könyve a mai magyar próza kiemelkedő teljesítménye. Az erdélyi származású írónak a romániai diktatúravilág élményeiből fogant, de egyetemes jelentőségűvé, érzékletes, tiszta rajzolatú látomássá formált epikuma joggal érdemli meg az átlagosnál nagyobb figyelmet.”¹⁹

4.1. Sinistra körzet befogadása

Bodor Ádám Sinistra körzet című novellafüzérét a szakma és befogadó közönség is egyaránt jól fogadta. Főműként jellemezték, ilyen művet még senki sem alkotott abban az időben, a mágikus kozmikus lét megalakítása minden olvasónak fel keltette érdeklődését.

Bán Zoltán András így vélekedett róla: „Főmű – ezt a kategóriát nemigen írta le magyar kritikus az elmúlt időkben. Főmű – ez több mint egyszerűen a legjobb alkotás egy művész pályáján, nem az összehasonlítás és viszonyítás kategóriája tehát, hanem összefoglalása és ideálisan végleges formába öntése egy nagy életmű eredményeinek.”²⁰

Márton László kitér a táj, természeti közegére is: „a táj szó szoros értelemben címszereplő; a többi szereplő irányítója, a történeteknek nem annyira díszlete, mint inkább apparátusa”²¹

A kritika teljes mértékben elfogadja a diktatúra világát a regényben a közvetlen környezetként. Bán Zoltán szerint a regény miliőjeként nevezi meg a diktatúra világát. „megjelenített világállapotban a valóság létezése egyáltalán nem evidencia, az elnyomásnak ezen a fokán a valóság pusztán a hatóságok koholmánya. És mivel semmi esély arra, hogy bármi más léphetne e rendszerbe tákolt ráfogássorozat helyébe, a koholt válik az egyedüli Valósággá is valóban.”²²

H. Nagy Péter úgy gondolja, hogy műben megjelenik a biblia motívuma is. „A területről szökni akaró emberpár alakja biblikus motívumokat idéz. A Paradicsomból való

¹⁹ Legeza Ilona- Könyvismertető, Sinistra körzet, <https://legeza.oszk.hu/sendpage.php?rec=li2759>

²⁰ Bán Zoltán András 2005: A főmű in: Tapasztalatcsere – Esszék és tanulmányok Bodor Ádámról, L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2005. 57.

²¹ Márton László 2005: Az elátkozott peremvidék in: Tapasztalatcsere – Esszék és tanulmányok Bodor Ádámról, L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2005, 81.

²² Bán Zoltán András 2005: A főmű in: Tapasztalatcsere – Esszék és tanulmányok Bodor Ádámról, L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2005.

kiűzetés motívumával ellentétben a regény végén az emberpár elválík egymástól: Andrej Bodor el tud szakadni Sinistra világától, mert (kívülről érkezett), a nő nem”²³

Nyáry István szerint a Bodor Ádám életművének betörése a magyar irodalomba, az nem más, mint a *Holmi* novellapályázatán elnyert Sinistra körzet volt. Erről pontosabban mesél Nyáry István a *Tapasztalatcsere*. Esszék és tanulmányok Bodor Ádámról.

„Bodor Ádám életművének példátlan erejű betörése a magyar irodalmi kánonba a kilencvenes évek egyik legfontosabb irodalmi eseménye volt, amely egyértelműen a *Holmi* novellapályázatán nyert első díjnak, illetve az életmű csúcscaként számon tartott *Sinistra körzet* megjelenésének köszönhető. Az esztétikailag egységesen magasra értékelt írói teljesítmény természetszerűleg erőteljes kritikai visszhangot váltott ki, s interpretációk jelentős számú sorát, melyek közül jó néhány az eltelt másfél évtized kritikájának és irodalomértelmezésének kiemelkedő darabjai közé tartozik, és nem mellesleg jellemző dokumentumai ezen területek közelmúltbéli és jelenkori felvirágzásának is. Ez az inspiratív erő töretlen az azóta napvilágot látott két újabb Bodor-kötet hatására is, ami igazolni látszik a helyes ítéletet, fenntartva az újraolvasás és újabb értelmezések megalkotásának igényét. Ennek az impozáns termésnek a foglalata a tevékenységében egyre figyelemreméltóbb L' Harmattan Kiadó és a Dayka Gábor Társaság legújabb, *Tapasztalatcsere* című közös kiadványa, amely ebből a termésből ad reprezentatív válogatást, a korábban megjelenteken kívül több új szöveg közreadásával: ez utóbbiak szerzői a legfiatalabb irodalmárnemzedékhez tartoznak.”²⁴

Nyáry István által szerkesztett *Tapasztalatcsere* kritika számban az is kiderül, hogy esszéket és kritikákat ígér az alcím, recenziókat és tanulmányokat találunk a kötetben és ezek különböző átmenetei változatait. Számos kritikus kifejtett véleményét a Sinistra körzettel kapcsolatosan. Ilyen volt például Orbán Otto, Mészáros Sándor, Lőrincz Csongor és Bobitz Attila stb. Az írások túlnyomó része egy könyvvel foglalkozik, de helyet kaptak összehasonlító elemzések is, mindhárom a Sinistra körzetet veti össze az író valamely másik művével.

Mivel tehát az életmű kánonba emelése a Sinistra körzet magasfokú olvasói-értelmezői sikerének köszönhető, a befogadás- és hatástörténet is ebből a pontból ragadható és érthető meg igazán. Ez pedig óvatosan szólva is rendhagyónak mondható, hiszen Bodor első prózakötete, *A tanú* 1969-ben jelent meg. Az életmű bekerülését a

²³ H. Nagy Péter – Deintegráció és identitászavar in: *Tapasztalatcsere – Esszék és tanulmányok Bodor Ádámról*, L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2005.113.

²⁴ Nyáry István 2006: *Tapasztalatcsere*. Esszék és tanulmányok Bodor Ádámról, <http://www.jelenkor.net/archivum/cikk/1049/nyertesek-megfejtés-nelkül> 2006

magyar irodalom vérkeringésébe, a kritika figyelmének felkeltését ugyan számos akadály nehezítette, és írásművészete még az 1980-as prózaválogatás (Milyen is egy hágó?) magyarországi megjelenése után is visszhangtalan maradt. 1985-ben újabb gyűjteményes kötet jelent meg Bodortól (Az Eufrátesz Babilonnál), erről íródott a Tapasztalatcsere nyitó írása, Balassa Péter tollából. Balassa a rá jellemző biztos érzékkel fedezte fel az író kivételes tehetségét. Gondolatgazdag, tömör recenziójában a rácsodálkozás elemi gesztusaival mutatja fel a novellákban a köznapitól a képtelenig vezető feszültség útját, és az ezt megvalósító, magasfokúan művészi megjelenítésmódot. Azonban Balassa figyelme önmagában kevésnek bizonyult, és különös módon az író 1991-es "felfedezéséig" egyetlen érdemleges írás sem látott napvilágot, mely Bodor Ádám novellisztikáját tette volna tárgyául. A Sinistra körzet kikerülhetetlenné váló erőteljes hatásának lett azután, a következménye, hogy mind a korábbi életmű, mind pedig a később megjelent kötetek ezen alkotás felől váltak olvashatóvá.²⁵

Bodor féle értelmezési alapvonalakat mindenképp a könyv megjelenésének köszönhető, melyből kritikák születtek. A kritikusok elsőként a mű műfajiságára tértek ki, azay hogy regényként vagy novellaciklusként olvassuk-e a történetek sorozatciklusát, majd tovább boncalva rávetültek az életmű többi darabjának megítélésére is. Margócsy István A kisprózáról szóló írásában határozottan novellaciklusként, míg Tarján Tamás regényként tekint a Sinistra körzetre.

„Vaderna Gábor Az érsek látogatásával foglalkozó tanulmányának is a műfajiság a központi problémája. Angyalosi Gergely ellenben épp e kérdés vaglyagosságát említi. Ebben a vitában mégis mintha a novellaciklusként való meghatározás győzött volna, bár a regényforma novellaszerű epizódokból, viszonylag zárt egységekből való építkezésének is van hagyománya a magyar irodalomban, gondoljunk csak az anekdotikus regényszerkezetre, például Krúdy egyes regényeire, ahol a műegész hasonlóan egy vékony történetszálra fűzött, önmagukban is megálló elbeszélésekből kerekedik regénnyé. S valljuk be, Bodor esetében nagyon is döntő szerepe volt a Holmi novellapályázatának, hiszen regényen dolgozott, viszont novellapályázaton indult, és ezt a formaproblémát valamiképp át kellett hidalni. A szövegszervező erők feltérképezésénél hangsúlyossá vált a kihagyás alakzatának szerepe, a szöveg és történet szintjén egyszerre működő utalásrendszer és motivikus hálózat vizsgálata is. A szerzők jórésze behatóan foglalkozott

²⁵ Nyáry István 2006: Tapasztalatcsere. Esszék és tanulmányok Bodor Ádámról <http://www.jelenkor.net/archivum/cikk/1049/nyertesek-megfejtés-nelkül> 2006

a Sinistrában megjelenő életvilág magyarázatával a hatalomnak való kiszolgáltatottság kontextusában. Ugyanakkor számtalanszor kifejezésre jutott, hogy a történetben bemutatott viszonyok nem azonosíthatóak valamely konkrét elnyomó rendszerrel, s legtöbben óvtak a közvetlen politikai-referenciális olvasattól, ahogy az erkölcsi példázatosság felőli interpretációkat is kizárták. Ennek hozadékát pedig a kimeríthetetlen jelentésgazdagságban jelölték meg, amelyet elsőként kitűnő, esszézerű kritikájában Angyalosi Gergely fogalmazott meg. Bán Zoltán András pedig egyenesen főműnek aposztrofálta a könyvet; szerinte “Bodor eddigi világfeltáró kutatásai” itt “értek zenitjükre. A Sinistra körzet így vált főművé: egy vészjósló következetességgel végiggondolt és végigelemzett világteremtés összefoglaló remeklésévé”. Bán itt a kritika dimenzióit a metafizika világába emeli, állításait valószínűleg mégsem lehet kétségbevonni. Számos kísérlet történt a mű esztétikai-stiláris meghatározására, itt is Bán Zoltán Andrással érthetünk egyet, miszerint ő Bodor opusát abszurd realistának minősítette. Ide kapcsolódóan jó néhányan felvetették az irodalmi hatások és az intertextualitás témáit is. Már Balassa Péter utalt a Kafka-párhuzamra, amelyet azóta többen megismételtek (legutóbb Radnóti Sándor, a jelen kötethez írt utószavában), és ez a kapcsolat minden valószínűség szerint döntő fontosságú e prózauniverzum maradéktalan megértéséhez. Már csak annak okán is, mivel Kafka alapjaiban teremt egy olyan, addig ismeretlen reprezentációs minőséget, amelybe a bodori világ törvényszerűségei is beleilleszkednek. De emellett szóba került még a magyar novellahagyománytól (például Kosztolányi és Mészöly) a kelet-európai groteszken át García Márquezig sok más alkotó és mű is. Mégsem valószínű, hogy Bodor mágikus realistának lenne nevezhető, mivel nála a fantasztikum világa sosem válik uralkodóvá a valóság felett, még ha a realitás egy szélső esetével állunk is szemben. Érdekes módon Tarján Tamáson kívül senki nem említi e próza talán legközelebbi rokonait, a 20. század második felének kiemelkedő, nálunk mégis kevésbé ismert szerb prózáját. Tarjánnál Kiš és Pavić szerepel, de még erősebbnek tűnik a rokonság több más alkotóval: Branimir Šćepanović-tyal, Filip Daviddal, Borislav Pekić-tyel és legfőképp Miodrag Bulatović-tyal. Sokan foglalkoztak még a történetben megjelenő nevek etimológiájával, mind eredetük nemzetiségi sokféleségére utalva, mind pedig az úgynevezett beszélő nevek megfejtése kapcsán. A névnek amúgy is különös jelentősége van Bodornál, ahogy a névvesztésnek is; gondoljunk csak az első regény hőseinek nyakában lógó táblákra.”²⁶

²⁶ Nyáry István 2006: Tapasztalatsere, Esszék és tanulmányok Bodor Ádámról <http://www.jelenkor.net/archivum/cikk/1049/nyertesek-megfejtés-nelkül> 2006

Bodor Ádám Sinistra körzetét főműként emlegetik, és meg vannak győződve róla a kritikusok, hogy annak a visszhangnak köszönhetően továbbra sem született jelentős számú értekezés a korábbi prózatermés témakörében.

Margócsy István a bodori novellisztika jegyeit boncolgatja, ezzel együtt kiemeli a narrátor szerepét. „Bodor rejtőzködő elbeszélői elhallgatják az események mozgatórugóit, a motivációkat, és ha ilyen esetben a narrátor egyes szám első személybe kerül, titkolózóvá válik, és meginog a hitelessége. Ezért történetei épp olyan hiányosak és töredékesek, mint a világ, amelyet reprezentálnak. Maradnak a titkok és csodák, melyekre nincs magyarázat. Megoldásukat még az sem tudja, aki pedig a történéseket látszólag végrehajtja, vagy intézi.”²⁷

Orbán Zsuzsa Lilla- A Sinistra körzetet utópiának írja le. Úgy gondolja, hogy érdekes kérdéseket rejt a Bodor Ádám által alkotott Sinistra körzet. Olvasás közben egy utópisztikus környezetet kapunk, amely felfedi a térszerkezet és az idősíkok problémáit, a szereplőknek az egymáshoz való viszonyát, a vidékhez való viszonyukat, a különböző történéseket és ezek beépülését a szereplők tudatába. Ezek a kérdések az eddigi irodalomtörténetben hagyományossá vált, utópiához viszonyuló elbeszélői értékrend és az elbeszélői viszonyulás felszámolását is érintik. Szempontunkból talán a legfőbb kérdése a Sinistra körzetnek az, hogy milyen utópia-képet alakíthat ki.

Márton László Az elátkozott peremvidék tanulmányában kifejti, hogy ez „az egész könyv egyetlen lebegés novella és regény között”. Később azonban arra is kitér, hogy a regény kiteljesedési folyamata kiteljesedik, ám ezt a kiteljesedést Bodor a novella eszközeivel éri el. A regény egy nagy alfejezetből áll melynek címe Egy regény fejezetei, tizenöt is kis összefüggő fejezetből áll, ám felmerül a kérdés, hogy a befogadó olvasás közben mire készül fel és végül az előzetes tudását e két műfajról hogyan tudja alkalmazni, és hogy látja beigazolódni, és pont emiatt a műfaji eldöntetlenségből adódik a könyvben a világ foszlányszerűsége. „A különböző fejezetek nem hoznak létre egy teljesen egységes világot, hanem minden novella felvillant valamit egy létező, de a befogadó számára ismeretlen világból. Bizonyos elemek többször is előfordulnak különböző fejezetekben, de minden újbóli megjelenésükkor egy kicsit módosítva jelennek meg. Ez a fajtaelbizonytalanítás és szakadozottság miatt egy elég furcsa, Márton László szerint „démonikus” világ tárul fel az olvasó számára. Valahol az ukrain határ mentén, hegyek között, egy jéghideg természetbe beágyazott koncentrációtábor-szerű képet kapunk erről a

²⁷ Margócsy István 2005 :Tapasztalatsere, Esszék és tanulmányok Bodor Ádámról. , L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2005

világról, amelynek csak néhány paradoxona van felvillantva, a többi szörnyűséget talán a befogadó képzeletére bízva a szöveg, de nem biztos, hiszen a műben semmi sem utal erre. Az első fejezetben a mű időnkénti elbeszélője, álnevén Andrej Bodor, már valamilyen szintű beavatottságról tesz tanúságot, mert a történetet nem a kezdetén kezdi, hanem valahol a Sinistra körzetbe való érkezésétől számított távolabbi időpontban. Beavatottságról beszéltem, mert már kapcsolatban van Borcan ezredessel (aki idegenként egyébként sokat várattatja a névadás alkalmával), teljesen természetesen beszél a Sinistra körzet két fontos eleméről: a csonttollúról és a tunguz nátháról. A befogadónak szinte ideje sincs reagálni az ismeretlen és érthetetlen elemekre, mert az elbeszélő elég gyors ütemben „avatja be” az olvasót, ha beszélhetünk bármilyen szintű beavatásról, mert valójában az történik, hogy a természetellenes történéseket számba véve, bármiféle magyarázat hiányában a befogadó az újonnan érkezettekhez hasonlóan magára van utalva ebben a világban.²⁸

Megfigyelhető, a műben hogy nem kronológiailag van megírva, így már rögtön az első fejezetben megjelenik a halál motívuma, még pedig azzal hogy Borcan ezredes meghalt a tunguz náthában, illetve a történetek közben is megjelennek halálesetek, pedig majd lesz említve a következő fejezetben, ezzel jár az is, hogy a szereplők teljes hiányában szenved az olvasó. „Ez a reakciónélküliség a későbbi fejezetekben minden halálesettel együttjáró, a mű világán belül természetes viszonyulásként értelmezhető jelenséggé válik. Coca Mavrodin új diktatúrája alatt a szörnyűbbnél szörnyűbb gyilkosságok és öngyilkosságok ugyanolyan passzivitást eredményeznek mind elkövetőjük, mind a tanúk részéről, amely esetleg csak az adott világ általunk nem ismert törvényeiben vagy esetleg a törvényszerűség teljes hiányában ragadhatók meg.”²⁹

Márton László a Sinistra körzet tájáról úgy véli, hogy egy történelem utáni tájat alkot, ahol a történések önmagukban fordulónan céltalanok. Műben megfigyelhetünk egy furcsaságot is, mindenkinek van munkahelye és még sem dolgozik senki sem, helyette inkább danaturált szeszt iszik vagy malmozik, vagy éppenséggel az a dolga, hogy merően figyeljen egy hullát, hogy jelenthesse, ha netán a műszak közben az megmozdulna.

Angyalosi Gergely szerint első regény sikere felértékelte Bodor Ádám korábbi prózatermését, Az érsék látogatása ebből az összevetésből óhatatlanul csak másodikként kerülhetett ki. Bodor nem volt képes megújítani poétikáját, és gyengíti a regény hatását, hogy A Sinistra körzettel összehasonlítva a kint és bent jelentése elhalványult, de

²⁸ Orbán Zsuzsa-Lilla-Fórum / A Sinistra körzet mint utópia

²⁹ Orbán Zsuzsa-Lilla-Fórum / A Sinistra körzet mint utópia

nehezményezi az egymást gyengítő két főszereplő (a narrátor és Gábrriel Ventuza) jelenlétét is, és a regényszöveget több szinten is túlerheltnak érzi.

Lányai Dániel és Doboss Gyula mindketten kiemelik Bodor szövegépítkezésének és poétikájának pontjait, melyekben túllép az alkotó az írói eszközeinek radikalitásában. Doboss a művet az eltérítés, kikökkentés, átértelmezés, vagyis a szinte végtelenné táguló többértelműség kibővülő eszköztárát látja, míg Lányai a mű, elbizonytalanító időkezelését.

„Az elégedetlen hangvételi bírálatok ismeretében érveik mindenesetre sokkal kifejtettebbek, és ez által meggyőzőbbek is. Az érsek látogatása narrátora utal rá, hogy az egyház képviselői itt valójában álruhát öltött hegyivadászok. Ez látszólag jó indokot szolgáltatna egyfajta közvetlen politikai olvasat számára. De egy ilyen magyarázatnak épp az a lényege, hogy a műben megjelenő világ közvetlenül vonatkoztatható volna valós eseményekhez, amíg Bodornál (ahogy erre Kálmán C. György is kitér) a referencializáltságból állandóan kicsúszik a totalitarizmus metaforája. A hatalomnak való kiszolgáltatottság ráadásul messze nem csak politikai kérdés, annál sokkal általánosabb, emberi léttapasztalat, ahogy A per sem csupán az emberi életbe beleavatkozó bürokratizmus megjelenítése. De Bodor világában a hatalomnak való kitettség csak egy tényező több között: ugyanennyire jellemző rá a helyzet természetes elfogadása, ami még beletörődésnek sem nevezhető, és az emberi kapcsolatok egyszerre kaotikus és beszűkült jellege is; ez a világ eredendően, alapvetően és befolyásolhatatlanul ilyen.”³⁰ A nagy Bodor-művek egy hatalmas művészi erővel megteremtett világot állít elénk, ami különösségével, rejtélyességével mutatja meg az emberi társadalom és emberi létezés sötét oldalát és abszurditását.

Kálmán C. György szerint egy műalkotás koherens világában mindennek megvan a maga önmagában, akár tisztán esztétikailag vett önértéke. Az olykor túlrájzoltnak tűnő groteszk alakok és helyzetek nem csupán eszközei, de lényegi alkotóelemei is ennek az egzisztenciális feltárulkozásnak. A mű szuggesztivitása, a nyomatékosabb torzultság, a sötétebb képek túllépnek a korábbi mű minden abszurditás melletti derűjén, jó példája ennek a város melletti szeméttelp szinte szimbolikus súlya. Itt már kialszik az a “napsütötte sáv”, melyet korábban Mustafa Mukkerman testesített meg.³¹

³⁰ Nyáry István 2006: Nyertesek, megfejtés nélkül <http://www.jelenkor.net/archivum/cikk/1049/nyertesek-megfejtés-nelkül> 2006

³¹ Jelenkor online irodalmi és művészeti folyóirat

Sz. Molnár Szilvia és Teslár Ákos úgy gondolja, hogy a szöveg természetesen kiválóan alkalmas filozófiai és irodalomelméleti apparátus mozgósítására, vagy akár kifejezetten irodalmi műként való olvasásra, míg Szilágyi Zsófia tágabb kontextusban, ugyancsak a Sinistra felől, a könyv határhelyzeti pozíciójára kérdez rá, mind műfajilag, mind pedig valóság és fikció viszonyát tekintve.

„A Bodor-interpretáció gazdag spektrumú sokirányúsága mellett mégis számos olyan kérdéskör van, amely kisebb hangsúllyal vagy terjedelemben kapott szerepet. Pozsvai Györgyi monográfiájában például teljes részletességgel feldolgozta a Sinistra körzet narratológiai struktúráját; más alkotások esetében ilyen kísérlet nem történt, bár a legtöbb elemző egyes aspektusaiban érinti a kérdést. Keveseket ragadott meg a körzetnek, mint világmodellnek alaposabb körüljárása, a kint és bent viszonylatában. Termékeny lehetne a Sinistra összevetése Tarkovszkij Sztalkereivel (Márton László utal erre), a hasonlóság magáért beszél, de a két alkotó világmegjelenítő metódusai is nagyon hasonlóak. Valószínűleg több ez, mint egyszerű tematikus rokonság, sokkal inkább egyfajta közös, műveken túli és talán sajátosan kelet-európai világtapasztalatról van itt szó. A természetmegjelenítés hangsúlyos szerepét és újszerűségét sokan kiemelték. Szilágyi Márton rámutat: a természet, a táj vizionárius megidézése a kiszolgáltatottság mélyebb rétegét mutatja meg. Bodor ezáltal végérvényesen lerombolja a természetnek mint menedéket adó, idilli térnek az erdélyi irodalomban ismert toposzát. A természet szorosan kapcsolódik a térhez, amelynek megkonstruált többértelművé válásáról Márton László ír, aki találóan utal a táj egyfajta vágyszerűségére is, a népmesék Üveghegyét említve. Intertextuális vonatkozásban hozott példái mellé bizvást odatehetjük Stoker Drakulájának földrajzilag nem könnyen behatárolható, mégis valahol a szomszédban fekvő, félelmetes Borgói-szorosát is. Simon Attila a táj megjelenítésében kiemeli a látványelemek gazdagságának rendkívüli szenzualitású, aprólékos részletezését: a természetet “a látomásos-átlényegítő betétek pedig metafizikai státusba emelik”. Ez a gazdag érzékletesség azután szoros kapcsolatba lép a mű metaforastruktúrájával, ami nemegyszer az animalizálódás, a dezantropomorfizáció útján jön létre. A legalaposabban ezeket az összefüggés-láncolatokat H. Nagy Péter fejti ki dolgozatában. Magasabb szinten szövegszervező metaforák (nyom, betegség) a konkrétumban válnak láthatóvá: élénk színekkel, köddel, a természet organikusságával, a zenei hangok sorozatával egységben. Olyan, rendkívül magasan szervezett, komplex regényszövet jön így létre, amely nemcsak a magyar, de a világirodalomban is ritka. Kivételként Krúdy poétikáját említhetjük meg, amelyben a táj kiemelt szerepe ugyancsak magasfokú metaforarendszerré szervesül,

például a Napraforgóban. És letagadhatatlan a párhuzam Krúdy 1917–1920 közötti, balladai hangvétellő novellisztikája és Bodor prózája között is. Az érsek látogatásával kapcsolatban pedig Lányi Dániel a következőket állapítja meg: “legnagyobb értékét számomra mégis azok a roppant koncentráltságú, ám szigorúan komponált és mégis talányos képek adják, melyek e könyvet felejthetlenné teszik.” Ha létezik az irodalmi műalkotásnak a ración túli értékmérője, valószínűleg valami ilyesmiről lehet szó. Bodor Ádám világa a negatívumok világa, amely a hiányt is magában foglalja. Ez a hiány elkerülhetetlen velejárója a végsőkig feszített tömörítésnek, amit ez a prózaművészet végigvisz. A hiány pedig bizonytalanságot, létbizonytalanságot szűl, az pedig zártságot, amelyből visszajutunk a szöveg zártságához. De jellemezhető az örök jelenbe dermedtség állapotával éppúgy, mint egy olyan világ víziójával, amelyben mások a törvények és a szabályok, más a logika és az oksági összefüggések. A rend felbomlik, hogy egy másik rendnek adja át a helyet.”³²

Doboss Gyula szerint finomítandóak azok a vélekedések, miszerint Bodor Ádám inkább a hagyományörzők, mintsem az újítók közé tartozva hozta létre vitathatatlan művészi értéket, és sokkal inkább a posztmodern elbeszélés egy egyéni változatát művelte, és majd később ezen is túllépni látszik.

Orbán Ottó szerint a Bodor Ádám műveit újraolvasva szintén nő az új élvezeti érték. Megjegyzi még azt is, hogy ha minden áron valamilyen fogást kellene keresni a műben, akkor talán a kötetborítóját kellett volna metálföldre hagyni, mint Andrej Bodor négykerék-meghajtású Suzuki terepjáróját.

Bodor Ádám Sinistra körzet című novellafüzére olyannyira kinőtte magát, hogy már az irodalmi érettségi vizsgatétel kérdéseiben is megtalálható.

Demeter József: Egy tételcím a kortárs irodalomból szóló cikkében kifejti, hogy milyen nehézségeket okozhat ez az érettségizők számára, illetve kitér arra is, hogy milyen abszurd világ várható a Sinistra körzetben.

Demeter József szerint igen is meg kell mutatni a tanulóknak: hogy ma is születnek versek és novellák, nemcsak Eötvös, Jókai vagy Mikszáth tudott színvonalas regényeket írni, hanem napjainkban is alkotnak nívós írásokat például Bodor, Nádas vagy Eszterházy.

Ennek a feladatnak a teljesítése jóval összetettebb, mint gondolnánk. Nem elegendő csupán elolvasni néhány kortársalkotást, és levonni a konklúziókat. Elmondja azt is, hogy mint pedagógusnak tisztában kell lenni azzal is, hogy az adott tanulócsoport milyen

³² Nyáry István 2006: Tapasztalatsere. Esszék és tanulmányok Bodor Ádámról, 2006

szociális összetételű, milyen az (anya)nyelvi színvonala, rendelkeznek-e a fiatalok azzal a műveltségi és gondolkodási szinttel, amely elengedhetetlen a művek megértéséhez. Úgy tartja, ha mindez nem tisztázódik időben, akkor valóban bekövetkezhet az a zűrzavar, amelytől „óva intettek” a szkeptikusok. Megfelelő tájékozottsággal és a tanulók felkészítésével azonban kivédhető akár egy bábeli állapot kialakulása is.

Kálmán C. György a Beszélőben publikált Bodor recenziójában, amiben leírja, hogy annak a Bodor Ádámnak, aki a Magvető kiadásában, 1992-ben megjelent írásával megalkotta a kortárs magyar irodalom egyik legsikeresebb hibrid művét, mely nemcsak tartalmában és képi világában, hanem műfaji besorolásában is átmenetet képez egyrészt a mese az imaginárius világ és a valóság, másrészt a regény és a novella között.

Kálmán C. György írja: „A Sinistra körzetet, mint töredékes regényt, novellafüzért, vagy, mint a kettő közötti furcsa átmenetet lehet olvasni”

Majd tovább fejti Demeter József, hogy mikor a Sinistrát elkezdi valaki olvasni, akkor első benyomásként az jöhet le az olvasónak, hogy novelláról novellára, majd pedig történetről történetre viszi el az olvasót.

„A Sinistra körzet első olvasásra azt a benyomást keltheti az olvasóban, hogy Bodor novelláról novellára, történetről történetre valós helyszínre kalauzol bennünket. Ismerve az író életrajzát, tudva erdélyi származásáról, könnyen arra a következtetésre juthatunk, hogy a sorok között a 80-as évek kegyetlen, kíméletlen Romániáját fedezhetjük fel. Azt a kelet-európai országot, ahol tombolt a megfélemezhetetlennek tűnő önkényuralom, amely nem sajnált sem időt, sem energiát arra, hogy elnyomott társadalmának megfélemlítésére és kínzásra kiépítsen egy politikai titkosrendőrséget, a Securitatét: „Coca Mavrodin-Mahmudia még aznap, csak úgy pofára kiválogatott maga mellé vagy tizenöt-húsz, szinte egyforma falusit – véletlenségből mind hosszú nyakú, golyófejű, gombszemű, színtelen fiataalt –, darócaikat eldobatta, valamennyien szürke öltönyt, hegyes orrú fekete félcipőt, ezüstösen csillámló nyakkendőt kaptak. A hasonlatosságra a falubeliek is fölfigyeltek, az átvedlett szomszédokat mindjárt elnevezték szürke gúnároknak. Bár kiképzésükre idő sem lett volna, maguktól kitalálták, mi lesz a dolguk, már az első percektől fogva szigorúan hordozták tekintetüket körös-körül, mindenfelé. Ha valamerre elindultak, csak úgy kopogott a sok bőrtalpú cipő a vízmosta köveken” – olvashatjuk a mű negyedik novellájában. Ezt az impressziót tovább erősíti az a tény is, hogy a Sinistra körzet ráadásul valós, a térképen pontosan behatárolható helyszín.”³³

³³ Demeter József- Egy tételcím a kortárs irodalomból http://www.tani-tani.info/092_demeter

Egyes jelentek metaforikusok, míg vannak olyanok is, amik abszurd helyzetekhez viszik el az olvasót. Bodor létrehoz egy olyan világot, melyben ember alkotta állati vonású kegyetlen világ uralkodik, ami a hatalom által megparancsolt fogságban lévő Közép-Kelet-Európát ábrázolja.

„Az egyes jelenetek, a metaforikus természeti leírások, az abszurd helyzetek, valamint a perverz és elállatiasodott emberi megnyilvánulások (újra)értelmezésével azonban kiszélesedik a novellafüzér perspektívája megvilágítva egy tágabb világ valóságát. A Sinistra körzet a maga elkülönített, gettósított jellegével nem kifejezetten Románia valamely északi zugát szándékozik bemutatni: szimbolikus jelentéstartalmat tulajdonít neki Bodor. Általa megelevenedik egy emberalkotta, de animalisztikus vonású, kegyetlen világ, ami nem más, mint a totalitárius hatalom, a parancsuralmi rendszer világa, amely hosszú éveken keresztül fogságában tartotta Közép-Kelet-Európát.”³⁴

Bodor a Sinistra körzet művéről, realitásként beszél, de az olvasó képes néhol fikcióként venni. Ez által egy kettőség jön létre, ami azt a tényt is fokozza, hogy a szöveget olvasva gyakran megszakad a mesélő személyének a leváltása miatt.

Miközben mindenki retteg a csonttollú madarak által terjesztett tunguz-náthától, griffmadár tünteti el a járványszerű náthában meghalt Borcan ezredes holttestét, később megismerjük az állatszerű albínó ikreket, majd a felajzott, de szexuális együttlétet nem vállaló törpét, a világító szemű Bebe Tescovinát – „Lakik ott egy kislány, Bebe Tescovina a neve. Azt beszél, mint a hiúznak, éjszaka világít a szeme. Nem ártana a dolog végére járni, igaz-e”³⁵ –, és még számtalan mesei hatásfunkciót betöltő jelenség tanúi lehetünk. Ezzel együtt a Bodor-mű végig a realitásokról beszél, bár időnként fikciónak véljük az olvasottakat. Ezt a kettőséget fokozza az a tény is, hogy a szöveg olvasata gyakran megszakad a mesélő személyének váltásával. Hol Andrej Bodor főszereplő narrál, hol maga a szerző vezeti végig az olvasót az egyes novellák világában. Bár a műben maga a cselekmény másodlagos szerepet tölt be, a szerző megteremti a külön-külön kerek egységeket alkotó novellák közti kapcsolódást, mégpedig azzal, hogy minden egyes novellában – mintegy visszacsatolásként – újra meg újra dióhéjban emlékezteti az olvasót az alaptörténetre, miszerint a főszereplő keresi a több éve eltűnt nevelt fiát, továbbá Andrej Bodor mellett rendszerint ugyanazok a szereplők jelennek meg. Ily módon a Sinistra körzet majdhogynem átlép a parabolaregény síkjára.”³⁶

³⁴ Demeter József- Egy tételcím a kortárs irodalomból http://www.tani-tani.info/092_demeter

³⁵ Bodor Ádám 1992: Sinistra körzet, Magvető, Budapest 74.

³⁶ Demeter József- Egy tételcím a kortárs irodalomból http://www.tani-tani.info/092_demeter

„A mű, annak ellenére, hogy tele van meseszerű elemekkel, nem tündérmese, annál inkább hajmeresztő gettó-történet, ahol az emberek a felügyelő szerv hatására elhiszik alsóbbrendűségüket, és természetesnek vélik elnyomásukat, megaláztatásukat. Ezt mi sem tükrözi jobban, mint a dögcédulák viselése, amelyeken a felügyelők által adott nevek szerepelnek, mintegy megfosztva ezzel az embereket a realitástól, igazi énüktől: „Így ismertem meg Nikifor Tescovinát. Neve nyomban kiderült, láncon függő bádoglepocskán, jól látható helyen a nyakában viselte. De ő az enyémre nem volt kíváncsi, a kézfogást is elhárította; a kilétemet most ne feszegessük, mondta, amíg személyesen föl nem keres Borcan ezredes. Az erdőbiztos majd dönt a nevem felől is. Ő a dobrini hegyivadászok parancsnoka.” E nyomasztó hangulatot fokozzák a depresszív természeti képek, a dohos zezzugok, az áporodott emberi szagok, az igénytelenség – „ápolatlan volt, csapzott, combig csatakos, lucskos” –, a súlyos csend, amelyet időnként ijesztő hangok szakítanak meg: „a magasságos égből nyivákolás, távoli klarinétvíjjogás hallatszott: a Dobrin felhői között megszólaltak a vadludak”. Nem mellékes a körzet lakóinak beteges mivolta sem. Időnként előtörnek belőlük a mániás-depresszió tünetei, a zavart szexualitás, az elmebaj. Nincs időrendiség a történések között és nehéz megállapítani, hogy mi játszódik most, vagy mi az, ami már megtörtént, különösen úgy, hogy az ok-okozati összefüggések nagyrészt homályban maradnak.”³⁷

Márton László így vélekedett Bodor Ádám Sinistra körzetéről: „ezt a könyvet olyan ember írta, akinek személyes tapasztalatai vannak a közép-kelet-európai börtönökről és munkatáborokról, s hogy e tapasztalatoknak nyilván radikálisan levonta keserű konzekvenciáit”.³⁸

Babiczy Tibor Bodor Ádám regényeiben a szereplőket nem egyénként, hanem egyedként jellemzi. Úgy véli, hogy tárgyak, emberek és állatok azonossága jellemzi a Sinistra világot.

„Egy teremtő és teremtés - és ebből következően erkölcs - nélküli paradicsomi állapot képe ez. Pontosabban: a paradicsomi állapot inverzéé. A szereplők elveszítik emberi jellemzőiket: azonosításuk csupán állathasonlatok révén válik lehetővé (pók, berkenyemadár, gúnár, kakas etc.). A tárgyak és a természeti alakzatok is "állati" jelzőket kapnak (Borcan ezredes esernyője denevér, a Pop Ivan-hegy szikláinak menyétvörösek). Ezzel párhuzamosan a Sinistra körzet uralkodói gyakorlatilag a "valóságos" állatok: "a dolog a medvéktől is függ, mit kívánnak majd. Ők fogják megenni, amit te leszüretelsz" - mondja

³⁷ Demeter József: Egy tételcím a kortárs irodalomból http://www.tani-tani.info/092_demeter

³⁸ Márton László 1992: Az elátkozott peremvidék, Holmi 1992/12.

Nikifor Tescovina a körzetbe nemrég érkezett Andrej Bodornak. És ebben a fordított állapotban nem is képzelhető el más, mint hogy a pusztán természeti törvényként mégis megjelenő erkölcsöt az állatok képviseljék. Nevezetesen: a lovak. Miután a titokzatosan megfertőződött (ám betegnek mégsem tűnő) idős erdőkerülőket Coca Mavrodin ezredes és emberei - nota bene: Andrej Bodor segítségével - megmérgezik, majd körbedeszakított faházukat felgyújtják, mindenki nyugodtan fogyasztja elemózsiáját az üszkös emberi maradványok között, egyedül a lovak hőkölnek vissza: "mintha forró lenne, sebesen kapkodták a lábukat a hóból".³⁹

Úgy véli Babiczky, hogy a Sinistra körzetben az a döbbenet, hogy nincs. Ugyan is minden olyan természetesnek tűnik. Teljesen rendjén van az, hogy a holtakat a szél fújja szét, illetve a madárfészek rakódik a szájukba. A regény atmoszféráját az egykedvűségen kívül a jellemek felemás megjelenítése teremti meg. Bodor műveiben megfigyelhető, hogy mindegyik figurájáról eltitkol valamit, és ez által válik, olyan félelmetessé. Babiczky szerint érdemes megfigyelni a tér - idő szempontját, amiben észreveheti az olvasó, hogy tér meglepő kidolgozottsággal rendelkezik, míg az idő teljesen eltűnik.

„Minden egyes fejezet (pontosabban: novella) újra és újra elkezdi előlről elmondani és felépíteni a körzetet. Az események pedig semmilyen folyamatba nem illeszkednek: megfogható cél és ok nélkül történik minden. Létezik tehát egy tér, amelyben tökéletesen mozdulatlan az idő. Emiatt jeleztem az írásom elején, hogy tévesnek tartom a *Sinistra körzet* konkrét történelmi vagy politikai megközelítését, hiszen a regény egésze éppen az időbeliségnek mond ellent (ez természetesen nem zárja ki azt, hogy éppen ezáltal egy konkrét politikai-történelmi korszak leglényegét írja körül Bodor). A félelem légkörét fokozzák a *Sinistra körzet* emberi kapcsolatai is. Nincsen tiszta képlet ugyanis: nevelt fiúk, féltestvérek, nevelőszülők, közös szeretők. Ezek mind az esetlegesség fogalmát hordozzák, semmint a kötődését vagy a ragaszkodását. Így aztán még két ember viszonyában sem beszélhetünk közösségről és vágyról, hanem inkább csak magányról és ösztönről. Ebben a világban nem létezik a csoda. Misztikus előjelek, ha vannak is, mind baljósak, és mind előjelek maradnak csupán, azaz még azok sem, hiszen mindig kiderül, hogy nem jelölnek semmit. Bodor Ádám mítoszt teremtett, csodás elemek nélkül. Ezen elemek hiánya által mitológiája viszont kilép a pusztán mítoszi (jelölő) szerepből. Tényregény. Egy örökre befejezetlen, zárt világ.”⁴⁰

³⁹ Babiczky Tibor 2007: Mechanikus mitológia, Bodor Ádám: Sinistra körzet, 2007

⁴⁰ Babiczky Tibor 2007: Mechanikus mitológia, Bodor Ádám: Sinistra körzet, 2007

Csuhai István – Az anyag győzelme című kritikájába kifejti, hogy milyen is lehet egy jól megírt könyv. Úgy véli Csuhai István, hogy Bodor Ádám Sinistra körzete komoly kihívás lehet az olvasó számára Sinistra körzet, mert, olyan természetű műalkotásról van szó, amely megjelenése óta mindenkor rákényszerítette a róla szóló irodalmat, hogy a műkritika mibenlétével általánosabb értelemben is szembenézzon.

Kardos András az Alföldben megírt kritikájában említi meg, hogy a Sinistra körzetről felesleges és nem is lehet szabályos kritikát írni. Ám, Csuhai István nemért ezzel egyet, hogy nem lehet szabályos kritikát írni. „Magam ugyan nem feltétlenül, néhol pedig messzemenően nem osztom Kardos András indokainak mindegyikét, mégis, kétségtelenül úgy tűnik, a *Sinistra körzetről* szóló, eddig megjelent, könyvkritikának szánt írások döntő többsége „szabálytalan”: mintha kisebb vagy nagyobb mértékben mind felmérték volna azt a problémát, amit saját, elsősorban a műhöz képest értett pozíciójuk jelent. Ez a más-más alapról, de közösen reflektálódó és együtt egymást fel is erősítő hang a *Sinistra körzet* esetében az *elégtelenség* szólama. Önmagában ez még nem lenne értékítélet, pusztán a tény rögzítése: léteznek olyan műalkotások, ahol a kritikának a figyelemfelhíváson és egy szűkebben vett műleíráson túl lényegében nincsen jelentősebb tere.”⁴¹

Leírja azt is, hogy a Sinistra körzetről szóló kritikák mindegyikében vél felfedezni érdekes vagy izgalmas részletmegfigyeléseket. Csuhai István úgy gondolja, hogy a Sinistra körzet nincs kiszabva, hogy ki olvashatja el, nem egy szűk értelmiségcsoportnak van megírva, hanem ez a mű attól sokkal több.

„A *Sinistra körzet* bizonyosan nem bestseller a szónak a transzatlanti vagy akár újabb keletű magyarított értelmében; az azonban, ami vele és körülötte történt, mindenképpen reménykeltő, mert visszaadhatja egy nem is olyan régen még virágzó kulturális „ágazatnak” a saját magában való, kissé elvesztettnek látszott hitét. Semmiből persze nem lesz valami: ahhoz, hogy ez megtörténhetett, szükség volt egy remekműre.”⁴²

Csuhai István hipotéziseket állít fel Bodor Sinistra körzetéről, melyben azt vizsgálta meg, hogy az eddigi Bodor művek milyen erős válaszokat ad, az akkori diktatórikus világra.

„Kiindulópontom a *Sinistra körzet* helyiértékének meghatározásában az a hipotézis, hogy Bodor Ádám művészetének egésze (a korai daraboktól e könyvig) nem a mostani mű körüli környezetbe, a kilencvenes évek elejére, hanem inkább a hetvenes évek második

⁴¹ Csuhai István 1993: Az anyag győzelme. Bodor Ádám: Sinistra körzet. Magyar Napló, 1993. aug. 6. (16. sz.) 32.

⁴² Csuhai István 1993: Az anyag győzelme. Bodor Ádám: Sinistra körzet. Magyar Napló, 1993. aug. 6. (16. sz.) 32.

felétől a nyolcvanas évek középső harmadáig számítható irodalmi-művészeti jelenségsorozatnak a kontextusába illeszkedik, mégpedig azért, mert sajátos módon *erős* válaszokat ad annak a korszaknak a kérdéseire, olyan kérdésekre, amelyek innen nézve tehetők fel igazán tagoltan. Ennek a beillesztésnek – amely, elismerem, alapvetően nosztalgikus aktus, és egy minden bizonnyal nem egészen természetes módon szerveződő, mégis létező nyolcvanas évek eleji kulturális-irodalmi „aranykorra” vonatkozik – ugyanakkor biográfiai-történeti okai is vannak, hiszen generáció és életkor tekintetében az írónak inkább itt a helye, mint a *Sinistra körzet* megjelenésének időszakában. Továbbá recepciótörténeti értelemben is ekkor kezdődik a pálya – ha elfogadjuk azt, hogy az Erdélyből Magyarországra két évvel első itteni kötetének (*Milyen is egy hágó?*, 1980) megjelenése után áttelepült író ezt megelőző munkássága különböző, itt magyarázatra nem szoruló okok miatt az itthoni irodalmi nyilvánosság számára lényegében ismeretlen volt. (Mi sem árulkodik jobban erről a fogadtatástörténeti ellentmondásról, mint az a különösen erdélyi magyar irodalmárok részéről gyakran elhangzó, Bodor kilencvenes évek eleji, már a *Sinistra*-novellákhoz kapcsolódó konjunktúráját rosszálló érvelés, mely szerint Bodor Ádám művészetét nem most kell felfedezni, hiszen évtizedek óta készen, egészen együtt áll...)”⁴³

Bán Zoltán András említette, hogy Bodor Ádám *Sinistra* körzete lett a főmű, amit Csuhai István szintén megerősít, főműnek tart, de nem a szó szoros értelmében, hanem inkább úgy, hogy Bodor Ádámot a *Sinistra* körzet emelte be a köztudatba.

Csuhai Istvánt idézve „Ez a könyv valóban főmű, de nem feltétlenül a szónak az életművet minősítő értelmében (ha így értenénk, jó néhány korábban írt, de akár a *Sinistra körzet*be is beilleszthető, mi több, Musztafa Mukkermannos Bodor-novelláról kellene elfelejtkeznünk; hogy csak egyet említsek, egy „kicsi Sinistrát”: *A részlegről*), hanem azért, mert valóban ez a könyv emeli be íróját a szélesebb irodalmi köztudatba. (Akárhogy is nézzük és bármi legyen a véleményünk róla, olyan van.) Bodor Ádám itthoni színrelépése mindenesetre „érett” művekkel történik, és az évtized közepén, az 1985-ben megjelenő *Az Eufrátesz Babilonnál* című gyűjtemény már akkor afféle reveláció-számba megy – jóllehet, a mostaninál csöndesebb esemény.”

„A *Sinistra*-kötet *Egy regény fejezetei* alcíme, a tizenöt darab egymásra rímelései, a közös vagy rendre visszatérő szereplők, a tér-, idő- és témakezelés az egész szövegen végigvitt egyenletessége, illetve az ettől való eltérés sokatmondóan hagyja nyitva a műfaj

⁴³ Csuhai István 1993: Az anyag győzelme. Bodor Ádám: *Sinistra körzet*. Magyar Napló, 1993. aug. 6. (16. sz.) 33.

kérdését. Egyfelől sejtetni engedi a nagyforma, a regény megteremtésére irányuló szándékot – egy olyan író részéről, aki a korábbiakban kizárólag rövidebb terjedelmű novellákat írt és a kisformát művelte. Egy virtuális regény megteremtésének szándékához tartozik továbbá az is, hogy az eredeti folyóiratközlések a végső, kötetbeli változatokhoz képest sok helyen módosultak az egységesítés és a nagyformából kiiktatandó logikátlanságok érdekében a változtatásokat – akár csak az első, eredeti címek kicserélését – ő egyértelműen hanyatlásként, az eredeti szövegrészek gyengébb variánsaiként értékelte.

Másfelől azonban a műfaji nyitvahagyásnak – amelynek része az is, hogy narratív értelemben, például az elbeszélő változtatása miatt, a *Sinistra körzet* nem lett egységes –, a „regénynél kevesebb, novellafüzérnél több” állapotnak köszönhetően a Bodor Ádám írásművészetére kizárólagosan jellemző „klasszikus” novella is felismerhetően megmaradt a *Sinistrában*. A tizenöt egymás mellé helyezett darab mindegyike eredetileg is „lezáratlan”, kihagyásos-elhallgatásos elbeszélői technikát alkalmazó novella, amelyek a kötetben nem egészítik ki, építik tovább vagy árnyalják egymást a hagyományos értelemben.”⁴⁴

„A *Sinistra körzet* elemzői közül többen foglalkoztak az egyes novellák a valóságos időt felbontó, az idősíkokat felkeverő jellegével, ami az egész *Sinistra körzetet* is jellemzi. A tizenöt elbeszélés egymásutánja azonban létrehoz egy időbeli rendet: érzékelteti például az évszakok múlását, a természet változását, és a szereplők színreléptetésének (megjelenésüknek-eltűnésüknek), az egyetlen mindvégig színen lévő, és gyakran (el)beszélő szereplő, Andrej Bodor foglalkozásainak változása a könyvben megteremt egy nagyon lazán, nyomon követhető, erős kihagyásokkal, megszakításokkal tűzdelt teleológiát, ami a múltó idő nyomon követ(het)ésére jár konzekvenciákkal. A regényforma és a novellaforma – a beteljesületlen szándék és a szöveg végső formája, vagy inkább a folyóirat-publikációk után feltételezett regény-szerűség, illetve a befejezett, „egységes” műben megtalálható szabályos novellák – feszültsége között mindenesetre sajátosan korjelző együttállás van, ami a következőt állítja: ismét módosult a műfaji kánon, amelynek középpontjában most nem feltétlenül a regény áll. A *Sinistra körzet* a műfaj elbizonytalanításával ezt a módosulást egészen biztosan nem programszerűen, de a helyiértékek viszonyát tekintve mégis érzékletesen – leképezi.”⁴⁵

⁴⁴ Csuhai István 1993: Az anyag győzelme. Bodor Ádám: *Sinistra körzet*. Magyar Napló, 1993. aug. 6. (16. sz.) 33.

⁴⁵ Csuhai István 1993: Az anyag győzelme. Bodor Ádám: *Sinistra körzet*. Magyar Napló, 1993. aug. 6. (16. sz.) 34.

Csuhai István is észre veszi a könyv sötét, baljóslatú világát, mint sok más kritikus is észrevette. Úgy véli Csuha, hogy a világnak van egy térbeli-időbeli következetlensége, amiben a tárgyak megnevezése ismerős. Kitér még a névadásra is, amiben az olvasóban egy kis homály kelt, mert nem tud semmit sem a műben lévők származásáról. Bodor Ádám Sinistra körzetét kelet-európai mítoszként ismerteti.

„A Sinistra körzet – címének megfelelően – sötét, baljóslatú világról hoz hírt, ám ez a híradás nem pontosan megfogható szociológiai értelemben történik: ennek az egész, a mienkétől eltérő törvények szerint működő világnak a térbeli-időbeli elhelyezését rejtélyes következetlenség, anakronisztikus tárgyak és megnevezések jelenléte, valami állandóan jelenlévő összeilleszthetlenség teszi lehetetlenné, miközben minden nagyon is ismerős, valóságos és ráismerésszerűen egyszerű vagy magától értetődő. A ráismerésszerűség, a magától értetődőség és e világ legalább félig-meddig követhető konkrétumai (például a könyv lapjain feltűnő, különböző nemzetiségű, de a névadással e kérdésben is homályban hagyott szereplők) a Sinistra körzetet, illetve darabjait egy modern kelet-európai mítosz töredékeiként tüntetik fel. Az elmosódó és a nagyon pontosan ábrázolt között meghúzódo ellentmondás egyébként nemcsak a szűzsében van meg, hanem Bodornak (de melyiknek: Andrejnek vagy Ádámnak?) a tárgyhoz való viszonyában is: a megteremtett „szinisztróid” világ egyáltalán nem tragizálóan kommentálódik – sőt szövegszerűen egyáltalán nem is kommentálják azt; egyszerűen vannak benne, kimondatlanul is pusztán tudomásul veszik. A Sinistra körzetből hiányzik az önreflexió, amelynek tíz-tizenkét éve komoly, termékeny és mostanáig is ható kultusza van a magyar prózában, helye azonban nem marad üresen: kitölti az a szenvtelenség, az az impassibilité, mely nemcsak a bemutatott világnak a sejthetően elválaszthatatlan sajátja, hanem a dolog természetéből adódóan a szerzőnek a leírt világhoz való viszonyában is tetten érhető. A könyvben „valóságos” anyagának felfejtését tekintve – ismételtlen nehézséget okoz az előbb más összefüggésben már emlegetett időkezelés.”⁴⁶

Csuhai István végezetül úgy zárja kritikáját, hogy kitér a nyelvi természetű struktúrákra. Kitér arra is, hogy Bodor műve önálló nyelvi egységgel rendelkezik, és ha tovább boncolná, akkor kikörvonalazódna a pontos eredete is. Kitér még arra, is hogy a narratív szövegben mindig történik valami, sosem unalmas. Bodor történetei sosem unalmasak, nincs bennük felesleg.

⁴⁶ Csuhai István 1993: Az anyag győzelme. Bodor Ádám: Sinistra körzet. Magyar Napló, 1993. aug. 6. (16. sz.) 34.

„Bonyolítja a helyzetet, hogy a reálisra utaló, egészen aprólékosan kidolgozott részletek egyúttal szigorúan nyelvi természetű, kisebb és nagyobb részeket egyaránt átfogó struktúrák. Szakszerű vagy legalábbis a dologban nagyobb jártasságot mutató nyelvi-nyelvészeti elemzés nyilván fel tudná tárni a reális, létező nyelvi fordulatokat, illetve ezek pontos eredetét. De a nyelvi természetű struktúra mást is jelent. A Sinistra körzet minden egyes önálló nyelvi egységében, a mondataiban, a látszólag reflexív-meditatív, illetve cselekményes-narratív részletekben és a dialógusokban is mindig történik valami. Alighanem ez a hihetetlen intenzitású mesélés, vagy pontosabb fogalmazással: történés-központúság (amelyhez nem kapcsolódik semmiféle nyelvi transzformáció, és paradox módon nem is a szövegben benne rejlő történetelemek látványos megsokszorozódásához vezet) a Sinistra körzet egyik legvonzóbb tulajdonsága. Ismétlem: nem cselekményességre gondolok, hanem arra a tényre, hogy a kötet írásainak legvalóságosabb ideje a mondatainak az egymásutánja. Bodor Ádám mondat-alapú történetmondásában nincsen felesleg, és nincsen redundancia, mert itt is az anyag győz: olyan sűrűségben találja magát a könyv olvasója, amelyben a bárminek való megfeleltetés elenyészően mellékes kérdés, és amely egyértelmű érv a telt világ létrehozása mellett. Sinistra-körzetek persze vannak és a Sinistra körzet is van; de ezt írják, valaki írja, csinálja, dolgozik rajta, kitartással és évek óta folyamatosan – ettől irodalom, és ettől olyan nagyszerű, hogy van.”⁴⁷

Borbély Szilárd szerint a Sinistra körzet zavarba ejtette a hazai prózaírást. Bodor írásai a kilencvenes évek fiatal prózaíróira nagy hatást gyakorolt. Mikor 1992-ben megjelenik Bodor Ádám Sinistra körzete, addigra ő már nagyra bcsült író volt. Mikor Erdélyből Magyarországra telepedett, akkor a befogadástörténet szempontjából irodalom kívüli helyzetet eredményezett műveivel. Borbély szerint ez jót is tett az írói hatás felfedezésére. „Sinistra körzet nemcsak a szélesebb olvasóközönség előtt tette egy csapásra ismertté Bodor nevét, de a megdöbbenés és a lelkiismeretfurdalás erejével irányította rá a közönség figyelmét. Ez azonban aligha lett volna önmagában elegendő, ha nincs az irodalmi közélet egészét némileg felforgató, az addigra kialakult kánont újrendező mozgás. A Holmi folyóirat maga a kánon revíziójának, az irodalmi rendszer kibillentésének, átrendezésének igényét jelentette be. Ez a folyóirat tett sokat Kertész Imre

⁴⁷ Csuhai István 1993: Az anyag győzelme. Bodor Ádám: Sinistra körzet. Magyar Napló, 1993. aug. 6. (16. sz.) 34.

és Tar Sándor műveinek a kánonba való beemeléseért, valamint a Márai-életműnek az irodalmi hagyományrendbe történő visszaillesztése körül is sikerrel bábáskodott.”⁴⁸

Bodor Sinistra körzete, sosem válik múltó divattá, jegyzi meg Borbély Szilárd.

„Az 1991-től folyamatosan, folyóiratokban megjelenő novellafüzér könyvformát öltve lényegesen tisztult, egyszerűsödött, lekoptak róla a novellaciklus sallangjai, és egy koherens központi logika által újraszerveződtek, elemi erejét nemcsak esztétikai, irodalmi értékeinek, hanem a korérzület megszólaltatásának is köszönhette. A Sinistra körzet (Magvető, 1992) sikeréhez – véleményem szerint – a politikai környezet változása is jelentősen hozzájárult.”⁴⁹

Borbély Szilárd kitér azokra az észrevételekre is, hogy mik is voltak azok a mozzanatok, melyek Bodor Ádám Sinistra körzetét beemelte az irodalomba, irodalmi kritikába.

„Bodor Ádám regényének szövegszerű megalkotottságán ez a racionalitáson túli erő hagyott nyomot; erős hatása is ebben az összetevőben gyökeredzik. 1989-re lassan, alig észrevehető módon meggyengült a szovjet birodalmi jelenlét a kelet-európai térségben. A hatalmi vákuumban visszafojtott eufória váltotta fel az addigi dekadenciát. A hatalmi központok elbizonytalanodásával az élet szimbolikus rendjének biztonsága is megingott, baljós sejtelmek váltak újra érzékelhetővé. És a szovjet hatalom megrendülésével a negyven évvel korábbi struktúrák derengtek újra fel, a hozzájuk kapcsolódó csontvázak estek ki a szekrényből. Bodor Ádám írói hazája pedig – az 1982-es áttelepülés ellenére – továbbra is Erdély volt. Ez az Erdély azonban már nem a népi írók Tündéerkertje, a nosztalgia Erdélye volt, hanem Románia által, a hetvenéves jelenlét által megváltoztatott politikaföldrajzi és fogalmi jelentésű Erdély. Ez a változás – amint az a Balla Zsófiával folytatott hosszú beszélgetés éles észrevételeiből nyilvánvaló – a Bodor család, illetve Bodor Ádám figyelő szeme előtt zajlott. Bodor Ádám családi tapasztalatai alapján sem hihetett az Erdély-romantikában. Azt is megtapasztalhatta, hogy az az Erdély, amely az ő írói hazája, már topográfiaiilag sem ott van, ahol a húszas évek ideológiáit követő anyaországi, életvilágbeli terepismeretekkel nem rendelkező értelmiség feltételezi. A Bodor-szövegek tapasztalatai alapján a regionális tudat és a topográfiai hálózat szerkezete radikálisan átrendeződött.”⁵⁰

⁴⁸ Borbély Szilárd 2010: A határövezet viszonyai, 2010. Február- március, Évfolyam 15, Szám 2.

⁴⁹ Borbély Szilárd 2010: A határövezet viszonyai, 2010. Február- március, Évfolyam 15, Szám 2.

⁵⁰ Borbély Szilárd 2010: A határövezet viszonyai, 2010. Február- március, Évfolyam 15, Szám 2.

Borbély Szilárd kritikájában arra is kitér, hogy nem véletlen Bodor Ádám szakmai elismerése az írásművészete miatt, mikor is megjelent 1991-ben megjelenek novellái Erdély sorsa, Románia sorsával együtt az 1989-es év őszével vett drámai fordulatot jelenít meg írásaiban. Kitér még arra is, hogy a próza elégtelen világban van jelen, ugyan is az emberi életvilág művészi megértésére tesz szert, melyben az olvasót a szerző megajándékozza, azzal, hogy képesen legyen önmaga megélni a körülötte lévő világot.

„A prózairók művei ezért az életvilág kaotikus forgataga, a cél és értelem nélkül tovafuló életek és az esetleges történések helyett zárt szerkezetekkel, átélhető sorsokkal, nyugvópontonra jutó – elejével, közepével és végével bíró – elbeszélésekkel ajándékozzák meg olvasóikat, akik ezáltal a múlt, az eltűnt idő értelmezésére alkalmas klisékkel vértézhetik fel magukat. A szövegszerű leírás vagy a korszak kritikátörténeti fogalmaként használt szövegirodalom a prózairás érvényes logikáját nem forgatta fel, csupán a fikcionálás használatával kapcsolatban volt gyanakvó. A világ értelmességébe, leírhatóságába vetett hit az emberi érzelmek és gondolatok működésmódját illetően megmaradt a hagyományos elgondolások keretein belül. Az emberi pszichét alapvetően logikusnak, a racionalitás jegyében leírhatónak, döntéseiben következetesnek, a külvilággal folytatott kommunikációjában pedig kiszámíthatónak láttatta. Vagyis a felvilágosodás utáni Európa hiedelmeit alkalmazta, osztotta a prózairás technikájának előfeltevéseit, miközben térségi tapasztalatai megfogalmazására próbált kísérleteket tenni.”⁵¹

„Prózapoétikája az eltérő térségi tudat, a földrajzi-topológiai szerkezetet módosító történeti küldetésnek, az idő érzékelésének is radikálisan más szerkezete felé mutat. Vissza Közél-Keletre, a civilizációs múlt biblikus, ókori kultúrák világát idéző archaikus rétegei felé. Az ember ebben a kontextusban nem az, aminek a nyugat-európai vagy euroatlanti civilizáció mutatja, látja, a reklámok és a szociológiai felmérések, az intelligenciatesztek és a személyiségmodellek gondolják. Ez a távolság ott feszül a globalizálódó térség elitje és a mélyben húzódo destabilitás között. Ilyen jelenség, amelyet Bodor Ádám prózavilága érzékel és érzékeltet, hogy van itt egy nagyon furcsa, roppant különös határvonal, az eldöntetlenségnek, a köztiségnek nyugtalanító, homályos, fenyegető zónája. Ez a törésvonal napjainkban is kirobbanó konfliktusok forrása: a közép-európai térséget elválasztja a környezetétől. Az egykori osztrák–magyar birodalmi térség ma is láthatatlan területként rendezi át. Ennek az egykor létezett birodalomnak a centruma és a perifériái

⁵¹ Borbély Szilárd 2010: A határövezet viszonyai, 2010. Február- március, Évfolyam 15, Szám 2.

közötti viszony szervezte Közép-Európát. A XX. század filozófiai-gondolati teljesítményei, a szellem és a természettudományos forradalmak bölcsője volt. A térség az etnikumok és a kulturális-civilizációs hagyományok és a sok ezer éves tradicionális tudások egymás mellettsége. Mindezek a Bodor-próza további kihívásait jelentik, de magukban rejtenek valamiféle veszélyt is.”⁵²

4.2. Bodor Ádám műveiből készült filmek bemutatása

- *Plusz-mínusz egy nap. Filmdráma. 1973. Rendező: Fábri Zoltán. 92 perc*

„Bodor Ádám elbeszéléseié, amelyeket Fábri más, önálló műfajjá, filmmé teremtett át. Fábri Zoltán rendezésében 1973-ban készült el a címadó novella és az Utasemberek egybedolgozásából a Plusz-mínusz egy nap című játékfilm. A két írást összeköti a háborús bűnök feldolgozása: a börtönviselt katonák számára a szabadság nem az újrakezdés, hanem a múltbeli vétkükkel való szembenézés esélyét jelenti. Bodor gyakran szánja férfihőseinek a tűz általi halált: Bahleda Géza azért tér vissza bajtársával az általa felgyújtott faluba, hogy a helyiek bosszút állhassanak rajta, míg Sturm Elemér börtönből való szabadulása éjszakáján (hasonlóan Bundasianhoz és a Verhovina madarai szereplőjéhez, Edmund Pochorileshez) felgyújtja önmagát. Bodor kötetének e két kiemelkedő darabja a kollektív emlékezet traumatikus eseményeit, a magyar irodalomban rendhagyó módon, az önmaguk felett ítéletet mondó bűnösök történetén keresztül mutatja be.”⁵³

És hogy mi az a plusz-mínusz egy nap? A faluban sétálgató fiatal rendőrök beszélnek a végén: épp indul haza „az az öreg pofa”, aki „valami szatír volt azelőtt.” Azaz: „nem szatír, szadistát akartam mondani.” Az a bizonyos „öreg pofa” pedig kemény huszonöt évet húzott le, ami 9025 nap. A szökőéveket is számolva: 9031, esetleg plusz-mínusz egy.⁵⁴

Kritika, és a közönség jól fogadta ezt a filmet. Elismerték a nézők Bodor Ádám írói tehetségét és Fábri Zoltán rendező képességét.

„Lara. 2011 okt. 06. - 15:29:16 10/10

Nagyszerű film, két nagyszerű főszereplővel. De hát nem csoda: Bodor Ádám jó író, Fábri Zoltán pedig a legjobb magyar filmrendező. :)” Port.hu filmajánló kommentszekciójában olvasható kommentek alapján elégedettek a filmmel kapcsolatosan, illetve a művel is, melynek alapján a film készült.

⁵² Borbély Szilárd- A határövezet viszonyai, 2010. Február- március, Évfolyam 15, Szám 2.

⁵³ Horváth Péter- Novellák és karcolatok

⁵⁴ Részlet: Plusz-mínusz egy nap

A filmet díjakkal is jutalmazták:

1973. *Magyar Játékfilmszemle: Színészi díj - Bencze Ferenc*

1974. *Magyar Filmkritikusok díja színészi alakításért - Bencze Ferenc*

- *A részleg. Magyar-román filmdráma. 1995. Rendező: Gothár Péter. 82 perc*
1995-ben mutatták be először élő közönség előtt a magyar filmjátékot. Tematikailag és mennyiségileg is a kilencvenes évek első felének bizonytalan útkeresését tükrözi.

Gothár Péter, akinek első filmje csúfosan bebukott a filmvászonon az 1968-as Csehszlovákia elleni bevonulást és a rendszerváltás kaotikus időszakát egymásra vetítő Melodrárával, a tizenkét éve érlelődő forgatókönyvet, a Bodor Ádám novellájának hűen követő *A részlegét*, akkor kezdhette el megvalósítani, amikor a szűklátókörű erdélyi író megjelentette a kilencvenes évek egyik kulcsfontosságú regényét, a Sinistra körzetet.

„*A részleg* című modellszerű, az elnyomás abszurdumát, az egyén kiszolgáltatottságát hűvösen, ám annál megrázóbban bemutató novellából megszületett *A részleg* című film, mely a modellszerűséget némileg felbontva, ám az alapelemeket megtartva immár egy személy, a főhősnő Weisz Gizella egyénített sorstörténete. Gothár hűen követi Bodor írásának cselekményét, rettentően erős mondatait átveszi, ám épp azzal hozza közel a történetet, amit a film egyes kritikusai – Arday Zoltán, Margócsy István – a szemére vetnek: a novellában a modell részeként az eseményeket szenttelenül végigélő médium helyett a hús-vér főszereplő kerül a középpontba. A történet helyszínét is konkretizálja a film. Erdély, sejtethetően még Ceausescu bukása előtt. A novellában a kor is korábbi, a helyszín sem jelenik meg a maga konkrét teljességében. A filmjeinek verbális szintjére mindig nagy súlyt fektet Gothár sajátos, az alaplumban nem megtalálható ötlettel érzékelteti a helyszín politikai, társadalmi sajátosságait: a film szereplői mindannyian magyarul beszélnek egymással, ám a főhősnőn, a buszvezetőn és a részlegre száműzött férfin kívül mindenki törve beszél magyarul, míg a háttérzajok, beszédfoszlányok nyelve a román. A rendező ezzel súlyos kockázatot vállal: a diktatúra kiismerhetetlen, általános vonásai bizony konkrét utalásokkal töltődnek fel. A film verbális szintjének másik fontos stilisztikai jellemzője a narráció: *A részleg* a narrátor korlátozott számú, ám minden esetben hangsúlyos szerepeltetésével mindvégig az elbeszélte események történet jellegét emeli ki, eltávolít a közvetlen reflexió igényétől, mintegy szűrőt von a történet és a befogadó közé. A film verbalitására jellemző elemek nyomasztó, ám ugyanakkor csodálatos, a novella világához hű, fojtottan egyszerű képi világgal egészülnek ki. Gothár, aki számtalanszor kifejtette, mennyire fontosak munkatársai, egy román operatőrre bízta *A*

részleg fényképezését. Vivi Dragan Vasile pedig úgy alkotott felismerhetően önálló képkompozíciót, hogy mégis úgy érződik: kamerájában benne él, lüktet a vele addig nem dolgozó Gothár teljes életműve.

A szürkésbe játszó zöldes színek, az esti város lemocskolt képei és a havasok fenséges némasága (mint majdnem minden Erdélyben játszódó vagy erdélyi tematikájú filmben, itt is láthatunk Szóts István *Ember a havason*-járá rímelő szekvenciát), a tárgyi világ lerombolt emlékei, a hangsúlyos árnyékok hatalmas súlya olyan erős, masszív keretet ad a film cselekményének, hogy a foszlányszerű, rövid mondatok mindvégig kemény alapon állnak, a képek elmozdíthatatlan talapzatán. „⁵⁵

A részleg verbális és képi elemei azonban csak a film vázát alkotják. Gothár azt ismerte fel, és filmjének talán ez a legfontosabb hozadéka, hogy a megtalált történet, a Bodor Ádám jóvoltából már művészi kirajzolt cselekmény csak rettentően biztos háttér kimunkálása után mesélhető el.⁵⁶

Gothát Péter a rendező előadóművészként adja át Bodor Ádám novelláját. Nem Bodor munkáját akarja átalakítani, hanem úgy akarja előadni, mint lelkes rajongó, akinek lehetősége nyílt arra, hogy megfilmesítve tovább tudja adni a meg talált igaztörténetet, a féltett kincset. Alázatosan és aprólékosan igyekszik bemutatni az elolvasott művet, ezáltal a mű megismerése során felmerülő érzéseket és képeket.

Gothár filmje az adaptáció narratív szerkezetének módosításával, a hőshöz való viszonyunk nyitottan hagyásával, az alapmű és a tárgy iránti tapintatos, mégis súlyosan beszédes alázatával kitekint a kivagyiság és önmutogatás harsány, csak a jelennek és az érvényesülésnek élő világából egy „korszerűtlen” történet, vagyis műalkotás kedvéért, és megálljt kiált. Weisz Gizella sorsa éppen nyitottsága miatt mindannyiunké lehetett volna, ha már a konkrét lehetőség szerencsére meg is szűnt, ne feledjük hát sem a hősnő sorsát, sem a Bodor novellájában megtalált történet erejét.⁵⁷

• *Dolina. (Az érsek látogatása). Játékfilm. 2006. Rendező: Kamondi Zoltán. 122 perc*

Muhi Klára interjú beszélgetéséből megtudjuk, hogy Komondi Zoltán, hogyan is talált rá Bodor egyik legkiemelkedőbb művére Az érsek látogatás-ára.

⁵⁵ Galambos K. Attila- Beszélő folyóirat, 5. szám

⁵⁶ Galambos K. Attila- Beszélő folyóirat, 5. szám

⁵⁷ Galambos K. Attila- Beszélő folyóirat, 5. szám

„– *Ez az első játékfilm, ahol irodalmi művet adaptálsz – rögtön nem is akármelyiket – Bodor Ádám kelet-európai kulcsregényét, Az érsek látogatását.*

– Voltak már korábban is adaptációs kísérleteim, csak torzóban maradtak, vagy elakadtak. Márton Lászlóval készítettem 1987-ben a *Tudatalatti megállót*, amit a forgatás második hete után leállították – egyébként ez lett volna az első nagyfilmem – végül összeraktam belőle egy 50 perces kisfilmet. Aztán Krasznahorkai Lászlóval szeretttük volna megcsinálni a *Herman, a vadászt*, abból sem lett semmi. Évek óta van egy nagy álmom, Musil *A tulajdonságok nélküli ember* című regényének adaptálása, amelynek már a jogait is megszereztem, s ha elkészül *Az érsek...*, talán lesz rá esély.

– *Bodor Ádám két kisregénye, a Sinistra körzet és Az érsek látogatása szerintem a mi Száz év magányunk...*

– Bodor fekete humorú szürrealizmusa valóban közel áll García Márquezhez. És ha valamit mindig is szerettem volna megcsinálni – noha szerintem nem lehet filmre vinni – az épp a *Száz év magány...*

– *A Sinistra körzet és Az érsek látogatása nagyon szorosan összetartoznak – egymást váltó félkatonai, illetve félpapi elvadult civilizációkat írnak le Európa peremén, valahol a Kárpátokban. Vajon miért Az érseket választottad?*

– Én már a *Sinistra körzet* elolvasásakor is lázba jöttem. Nagyon szeretem, fantasztikus vízió ezekről a kelet-európai diktatorikus évekről. *Az érsek látogatása* viszont egy átmeneti időszakot ír le, amikor éppen nem tudjuk, mi van. Annyi biztos csak, hogy valamiféle rendszerváltás után vagyunk. Nemrég még katonák – hegyivadászok - voltak hatalmon, most éppen álpapok uralkodnak, s a végén megint van egy hatalomváltás, megint jönnek az újak...

– *Akik feltehetően a régiek, nem?*

– Azt nem tudjuk, csak annyit tudunk, hogy jön Hamza és csapata. A mi filmünkben is történik egyébként utalás a régi rezsimre, az egyik főszereplőt, Kosztint, például kétszer is ezredesnek szólítják, s ő mindig kijavítja, hogy nem, ő archimandrita. Nekünk kelet-európaiaknak mindez érthető és egyértelmű. Hogy egy nyugati néző ebből mennyit ért majd, az más kérdés. Visszatérve az eredeti kérdésre, a *Sinistra körzet* nagyon vizuális írás, teli fantasztikus képekkel, és furá módon mégis úgy éreztem, hogy a *Sinistra* vizualitása a szövegében él. Amikor viszont *Az érsek...*-et elolvastam, azonnal eldöntöttem, ebből filmet kell csinálni! De nem elsősorban a vizualitása miatt – bizonyosság erre, hogy igazán fantasztikus képeket hagyunk ki – mint például az egyszarvú megjelenése a városban, vagy a szeminaristák szeme láttára elporladó régi rozsdás

villamos. *Az érsek...*-ben engem elsősorban a dolinai különös világban felbukkanó figurák, ezek a mindenáron élni, és érvényesülni akaró, magukkal ragadó kisemberek érdekeltek. Colentina Dunka fodrásznő és a fészülő asszonyai, Petrus, a volt tábori lelkész – Colentina nevelt fia –, aki a regény narrátora, s akit éppen ezért tulajdonképpen a film számára újra ki kellett találnunk – aztán az idegenből érkező Gabriel Ventuza gyógynövénykereskedő, akit a bátyja, Hamza küld ide – azért, hogy elvigye innen apjuk hamvait, vagy Vidra földrajztanár, akit bezárnak az Izoldába, a tüdőbetegek gyógyintézetébe, és felesége, Natalia, próbaidős fészülőasszony, akivel végzetesen kötődnek egymáshoz, az álpapok, Kosztin és Mugyil, a vénkisasszony Senkowitz nővérek, egyáltalán az Izolda világa, és persze maga a város, Bogdanski Dolina, mely számomra karkai tér.

– *Vagy egy tarkovszkiji zóna. Bár ez megint a Sinistrára illik inkább, amit tulajdonképpen internáltak laknak...*

– Bogdanski Dolina viszont mágikus hely. A *Sinistra* körzetbe internáltak az embereket, Bogdanski Dolina lakói inkább internálttá *váltak*, anélkül, hogy elhagyták volna a városukat, mert maga Dolina lett pokollá az elmúlt időszak alatt. Lakói pedig egyszerű, megkapaszkodni vágyó kisemberek, akik attól érdekesek és titokzatosak, hogy súlyos múltjuk van. De ez a múlt sem a regényben, sem a filmben nincs elmesélve, csak a figurák viselkedéséből, a mondataikból, a gesztusaikból értjük vagy sejtjük meg, hogy mi történhetett velük, abból, ahogyan féltékenyek, ahogy gyűlölik egymást, ahogy életben akarnak maradni - akár aljas módon is – ahogy mégis szeretni tudnak, s meg tudják bánni a bűneiket, ugyanakkor rögtön el is felejtik a megbánásukat. Együttélési és túlélési technikák varázslatos tárháza ez a történet-szövedék. Mindez nagyon szép, emberi, fájdalmas és igaz, és én erről szeretnék filmet csinálni. S ebben csak nagyon finoman, rejtetten érhető tetten a történelem, csak hőseink fura gesztusaiban bújik meg az idő, ami megmagyarázza, hogy miért is ilyen furcsák ezek az emberek valójában. Nyilván mert velük is az történt az elmúlt harminc-negyven-ötven évben, ami velünk, ugyanolyan képtelen módon élük meg a márt, ahogy mi, s a holnapnál tovább nem látnak, mert a jövőre nem mernek gondolni, ahogy mi sem. Ugyanakkor szerettem volna a regény értelmezési tartományát kitéríteni, hogy ne csak ezekről a kelet-európai átmeneti időkről szóljon, de akár Afganisztánról, Irákról, vagy egy dél-amerikai banánköztársaságról is.

– *És akkor Hamza is, aki a regényben egy kigombolt ingű, gyanús forradalmár, lehet akár egy új Che Guevara, Bin Laden, vagy csecsen terroristavezér?*

– *Vagy egy sima maffia-guru. A jelen állapot a filmben megfoghatatlan, mert nincs kimondva, hogy ezek a papok milyen ideológia szerint uralkodnak. Sőt, arra törekedtünk,*

hogy erre ne is gondolj, ne kösd egyetlen valláshoz, vagy politikai rendszerhez sem. Álpapok álszakállban, egy átmeneti hatalom árnyfunkcionáriusai, haszonélvezői.

– ***Most épp milyen hosszú a filmed?***

– 2 óra 46 perc. De volt egy hat és fél órás változat is. Sőt, sokak szerint az volt eddig a legjobb. Tóth Janó például nagyon szerette, film-operának nevezte.

– *Te a vágás folyamán mindig sok emberrel teszteled a filmjeidet. Most milyen vélemények hangzottak el?*

– Hogy ígéretes, de még nem működik. Visszatérő vélemény, hogy bizonyos kompozíciókat Breughelhez hasonlítanak. Ennek egyébként örültem, mert ez cél volt.

– ***Valóban, Breughel ihlette volna a film képeit?***

– Pontosabban a reneszánsz képkomponálás. Mert nagyon határozottan rájátszunk a filmben arra, hogy – mondjuk – mint egy Jan van Eyck-képen – van például egy belső térben játszódó jelenet, de kilátsz egy ablakon, vagy egy oszlopsoron túl az utcára, majd onnan tovább futhat a tekinteted a távoli hegyek ölelte öbölre, ahová hajók futnak be – szóval állandóan játszunk az előtér–középtér–háttér kompozíciós lehetőségeivel, s így a különböző történetszálak is ebben a hármasságban mozognak. S aztán van néhány breugheli nagy totál, valóban, mint amilyen a *Gyermekjátékok*, ahol látod az egész várost, ahogy léteznek benne az emberek.

– ***Ezt a festészeti párhuzam honnan jött, ezt nem sugallja Bodor Ádám regénye.***

– De, szerintem nyelvileg sugallja. Mert Bodornál akár egyetlen mondaton belül is óriási fordulatok vannak, történetszálak keresztezik egymást váratlanul, nem várt távlatok nyílnak. És hát egy filmen hogyan lehet ezt megcsinálni? Például úgy, ahogy Jancsótól Angelopouloson át Tarr Béláig sokan, hogy kocsizik a kamera, és akkor bekerülnek a látóterébe különböző dolgok, események – csak ezzel nekem nyelvileg az a bajom, hogy itt az alkotó aktívan jelen van, mindig az események középpontjában...

– *Tehát hogy túlságosan tolakodó az elbeszélő jelenléte?*

– Igen. És ilyenkor rögtön bejön – ösztönösen is mondják meg írják – hogy „Medvigy Gábor kamerája ezt meg azt csinálja...” És tényleg az a hatás, hogy a kamera csinálja a filmet, te meg csak mész vele. Én a Kísértésekben is sok fix totált használtam, a dokumentumfilmjeimben vagy a színházi munkáimban is ezzel próbálkoztam, szóval nagyon közel áll a mentalitásomhoz, hogy nem belemenni, közvetlenül irányítani, hanem hagyni megtörténni az eseményeket. A szereplők tudják, mi a dolguk, á-ból bé-be el kell jutniuk, s ha nem pont úgy, ahogy megbeszéltük, akkor máshogy, de talán épp ettől lesz

egyfajta esetlegessége, vagy ellesettsége a dolognak, s ettől fogod azt érezni, hogy amit mutatnak neked, az magától van.

– *Én azért másfajta képeket is láttam a filmedben.*

– Igen, mert ez a kívülálló, semleges attitűd csak akkor van jelen, amikor a városról beszélünk, ahol a film epikus szövege bomlik ki. Viszont amikor Gabriel Ventuza, az idegen megérkezik, azt kézikamerával, inkább dokumentarista módon vettük fel. Tehát fix totálokban, epikusan meséljük a város életét, s ehhez képest van egy személyes történet, Gabrielé, akire rátapadunk, akinek a szemszögéből nézzük a várost, akinek a reagálására kíváncsiak vagyunk. És ennek a kétféle látásmódnak az ütköztetésétől várom, hogy létrejöjjön a nyelvi feszültség. Persze a kézi kamerázásnak is van egy olyan hozadéka, hogy ugye az operatőr sohasem tudja pontosan, mi fog történni, csak figyeli az eseményeket, próbálja leírni, megpróbál megérkezni a fontosabb pillanatokra. Egy fikcióban természetesen ezt lehet irányítani. Amikor például Gabriel megbeszéli a szöktetést a Senkowitz nővérekkel, az a jelenet úgy készült, hogy mellettem állt a kameraman, és figyelte a kezemet. Ha egy ujjamat mutattam, akkor Törőcsik Marit kellett vennie, ha két ujjamat, akkor Coca Bloost – az ismert Pintilie-színésznőt – ha három ujjamat, akkor a Gabrielt alakító Adriano Gianninit.

– *Megtartottad e Bodor Ádám regényének töredékes, „haladva helyben járó” furcsa időszerkezetét? Ami a legváratlanabb pillanatokban villantja elénk a hiányzó történetcserepeket.*

– A bodori próza spirális szerkezetű. A mi filmünk lineárisan építkezik, de mégsem a hagyományos módon. Megpróbáltuk ugyan, hogy elindulunk Gabriel Ventuzával Rómából, és az ő történetébe kapcsolódik bele majd a többieké, de nem ment, egy idő után besült, mert annyi mellékszál van, hogy ezek végül mindig kioltották a főcselekményt. Ezért döntöttünk úgy, hogy maga a város, Bogdanski Dolina legyen a film főszereplője, ahol ezek a figurák felbukkannak, majd eltűnnek, aztán megint megtudunk róluk valamit. Búvópatakként haladnak előre a történetszálak, és akkor lesz jó a film szerkezete, ha bugyogásukat, zubogásukat akkor is érzed, ha éppen nem látod.

– *A nyelvet sem mindig értjük, nemcsak a cselekményt. Magyarul is beszélnek, meg máshogy is.*

– Igen, magyarul és „parti-nagyul”. A fura szöveget, amit nem értesz, Parti-Nagy Lajos írta, aki a forgatókönyvben is közreműködött. Története során ugyanis Bogdanski Dolina átkerült egy másik országba, sok a betelepült, az idegen, például a rendfenntartó erők is törnek a helyiek nyelvét – ez az oka a nyelvi kavalkádnak.

– *Hatalmas díszletekből építették fel Árvai Györggyel, a film art direktorával Bogdanski Dolinát, a Hargitán. Az érsek látogatásának érezhetően a világteremtés a tétje.*

– Ez a film nehezen indult, három évig tartott a finanszírozás felállítása, s most már az is látszik, hogy nagyon nehezen ér véget, még mindig súlyos anyagi problémákkal küszködünk. Úgyhogy elmondhatom, forgatni volt a legkönnyebb. Pedig nagyon nehéz körülmények között dolgoztunk fenn, 1400 méter magason, iszonyú hidegben, állandó szélben, jégesőben, hóviharban több mint 90 színésszel, olykor 300 statisztával, három nyelvű stábbal. De a hosszú előkészítés miatt volt idő rá, hogy a látványt alaposan kidolgozzuk. *Az érsek látogatásához* készült egy kompjuteres story board, és ennek nyomán épültek fel a díszletek. Pontosabban először bevittük a díszletterv elemeit a kompjuterbe, s amikor Medvigy Gáborral kitaláltuk a jelenetekhez a kompozíciókat, akkor bizony volt, hogy kiderült, az egyik épületet arrébb kell majd vinni – mondjuk harminc méterrel, vagy hogy az az ablak ott nem lehet, hogy a fodrászathoz kell még egy helyiség, és így tovább.

– *A díszlet valami furcsa sárgásfehér porszerű anyagból nő ki, mintha egy kelet-európai kasbah lenne.*

– Ez a sárgásfehér gezemice a szeméthegeyekből származik. Bogdanski Dolina egy szemétkerakó hely, a szemétkből él, a szemétre épül. Először rendes háztartási szeméttel próbálkoztunk, de aztán mást gondoltunk. Amit a teherautók zsákokban, műanyag hordókban idehurcolnak, és amibe beleépítettük a várost, az valami veszélyes ipari hulladék. Az álpapok nagy biznisze, hogy megengedik ide lerakni. Ez a gezemice mindenre ráakódik, ott van a ruhákon, a házfalakon, ellepi a főteret, eltűnik lassan a macskakő, és nyilván eltűnik egyszer benne egész Bogdanski Dolina

– *Végül is mit jelent számodra Bogdanski Dolina? Úgy is kérdezhetem, mi az a világállapot, amire a te filmed most rezonál?*

– Másfél évtizede összeomlott egy megszokott-megismert világrend, és most fortyog, alakul az új, amit szinte hetenként másnak látunk: hol a globalizáció, az amerikai kulturális hegemonia, hol a vallásháborúk, az ázsiai térhódítás, a biológiai forradalom, hol az öko-katasztrófa korának. De mindenütt ugyanaz a következménye ennek az átmenetiségnek: megszűnt a valósághoz való biztonságos viszony, sőt maga a valóság kérdőjeleződött meg. Erről akar szólni ez a film, hogyan kell, hogyan akarunk és tudunk

boldogulni egy megreccsent, vagy talán meg is szűnt valóságtudattal, egy olyan változó világban, amit az ember egyre nehezebben fogad el realitásként.”⁵⁸

A fent említetteken kívül készült még: riportfilm, kísérleti film, tévéfilm is.

- *Honnan jöttél, Ádám?. Riportfilm. 2004. Rendező: Fischer István. 56 perc*
- *Kivégzés. Kísérleti film. 2005. Rendező: Buvári Tamás. 9 perc*
- *A barátkozás lehetőségei. Tévéfilm. 2006. Rendező.: Ferenczi Gábor. 50*

perc

⁵⁸ Muhi Klára 2006: Beszélgetés Kamondi Zoltánnal, Magyar Műhely, Filmvilág, https://filmvilag.hu/xista_frame.php?cikk_id=8507 2006

V. NEVEK ÉS ÁLLNEVEK RENDSZERE A SINISTRA KÖRZETBEN

Bodor Ádám Sinistra körzetében mindenki valamilyen álnévvel rendelkezik, melynek segítségével a körzetbe való beilleszkedést jelneti. Az álnevek segítségével egy teljesen más életet élhet meg a szereplő, így a korábbi identitása is átalakul, ezzel együtt új életet nyerhet, vagy akár veszíthet is. Felismerhetetlenséget is biztosíthatna az álnév, ha ez nem egy bodori elképzelt hatalmi világban lenne, ahol semmi sem titok és mindent tudnak a hatalom nagyjai.

Nem azonosítható a név a Sinistra világában a hatóság által kirendelt parancsban szerepel, hogy a szereplőknek a nyakukban kell viselniük egy dögcédulát, amelyben az álnevek adminisztratív okból identifikációs erővel bír, aminek segítségével nyomon tudják követni, hogy ki az, aki meghalt vagy épp megszökött. A Sinistra körzetben a dögcédula a jövő segítségével előrebetített indexeként a halál funkcionál.

Ándrej Bodor mikor a Sinistra körzetbe ér, elveszti valós nevét, ami az olvasó számára mindvégig ismeretlen. Ándrej Bodor elmondja Elvira Spiridonnak, hogy neki volt egy teljesen másik élete egy másik körzetben. Mikor a Baba Rotunda hágóbeli házhoz érnek, eszébe jut Ándrej Bodornak, hogy valós mivoltát a biciklinek a csővázában hagyta, vissza kellene mennem értem, gondolta Ő, de azt a választ kapta, hagyja, mert már úgy is valaki ellopta „– Tényleg, az irataim – torpantam meg hirtelen. – Az ülés alatt, a kerékpár csővázában tartottam őket. Jó volna értük visszafordulni. / Ó, hadd. A kerékpárod már rég elvitték onnan. Többet ne gondolj rá.”⁵⁹ Innentől kezdve elfelejteti a régi életét és az új állnéven éli tovább életét, melyet Borcan ezredes akasztotta a nyakába. A dögcédula, arra jó, hogy meghatározza, hogy hova is tartozik, illetve megerősíti a téridentitás meghatározó létét.

A sinistrai lét- állapotára jellemző az, hogy az ezredesek képesek félelmet generálni az újoncokkal szemben, ebben is megmutatkozik a diktatúra.

Ugyan az nem világos az egészben, hogy Ándrej Bodor átesett volna egy jellemvizsgálaton, ez annak köszönhető, hogy Bodor Ádám prózáira ez nem jellemző. Annyit esetleg, megtudhatunk, hogy említést tesz a régi életéből, hogy bele olvasott fogadott fia naplójába, és ezért indult a Sinistra körzetbe, hogy megtalálja és kiszabadítsa.

Figyelmesen olvasva a művet, kiderülhet, hogy a narrátor identitásában is folyamatos elmozdulások vannak, melyek nem az egyes szám első és harmadik személyű

⁵⁹ Bodor Ádám- Sinistra körzet, 20

narrátori elbeszélésben mutatkozik meg, hanem a közösségi hiedelmekre és nézőpontokra is utal.

A Sinistra körzet egyetlen entitásának, amelyhez (viszonylag) szilárd identitást rendelhetünk, a tér, maga a Sinistra körzet bizonyult. Ezért a – reflexiók nélküli, tehát inkább – retrospektív visszatekinti pozícióból „megszólaló” elbeszélői pozíciója a tér beszédének tudható, a tér által megképzett „világ” szólal meg Andrej Bodor hangjában.⁶⁰

Pontosabban, ha megfigyeljük Andrej Bodor nevét, akkor rájövünk, hogy Ádám Bodor akar, lenni, fordított sorrendű hangzás szerinti fonetikus írás. „A névválasztás tekinthető akár vallomásnak, az írói ethosz rejtett hitvallásának is: a szerző mintha azt jelezné, hogy a Sinistra-vidék leírásakor, bármi legyen is a véleménye az úgynevezett valóságról, nem tekinti magát kívülállónak.”⁶¹

Andrej Bodor születési dátuma is megegyezik az író Bodor Ádáméval „Most vettem észre – szólt közbe Andrej Bodor, és meglóbálta kezében Géza Hutira dögcéduláját –, egyidősek vagyunk. Mindketten harminchatosak. [...] Igen, harminchatos, az egy nagyon jó évjárat volt – morogta Géza Hutira. – Mind vittük valamire.”⁶²

„Az Andrej Bodor / Bodor Ádám szópár [...] egymás torzított tükörképeiként, megcserélt és módosított ismétléseiként foghatók föl.”⁶³ „A nevek és az általuk jelölt figurák hasonlósága miatt néhol az a gyanúnk támadhat, hogy a szerző valós alakjának részben valós emlékeit olvassuk. Az a kiazmus, amely a két név között létrejön, valóság és fikció viszonyát minduntalan felcseréli a könyvön belül. Ennek következtében visszakereshetlenné válik az, hogy az Andrej Bodor és a Bodor Ádám szavak között létrejövő térben a kitaláltság milyen fokán állnak az egyes történetelemek.”⁶⁴

Bodor Ádám Balla Zsófi által készített interjúban kifejti bőven, hogy hogyan is került bele az ő családi neve. Rövid interjú részlet által be is mutatom: Teszi fel a kérdést Balla Zsófia : – „hogyan kerül a családneved, egy valódi név a Sinistra körzet című regényedbe? Méghozzá abban a formában, ahogy az egy romániai személyi igazolványban szerepelhetett?”⁶⁵

„Csak sejtem. Az ismeretlen rokon, Andrej Bodor egyszer csak ott állt a küszöbön, dörömbölt, hogy bocsássam be. Pont akkor, amikor a legnagyobb szükségem volt rá. A

⁶⁰ Bányai Éva- Térképzetek, névtérképek, határidentitások A Bodor-próza tér- és névpoétikája, valamint hatása néhány kortárs magyar elbeszélő műben

⁶¹ Márton László: Az elátkozott peremvidék. In: Holmi, 1992/12. 1878–1879

⁶² Bodor Ádám- Sinistra körzet, 153

⁶³ Kovács Béla Lóránt: Etika és poétika között. 159.

⁶⁴ Kovács Béla Lóránt: Etika és poétika között. 160.

⁶⁵ A börtön szaga- Bodor Ádám válaszol Balla Zsófia kérdéseire, 9.

Sinistra keletkezése idején, amikor isállapotában már mocorgott valami, és már kezdett alakulni a történet, középpontjában ezzel a félig-meddig megfoghatatlan alakkal, egészen szokatlan módon még nem volt neve, ekkor hirtelen, mintegy megvilágosodás hatására behelyettesítettem egy képzeletbeli rokonéval. Azonnal életre kelt, fölálta magát a környezetében, annyira megerősödött, hogy később már nem mindig törte az »én«-alak alanyiségét, néha el kellett őt küldeni harmadik személybe. [...] Az a Bodor, akiről én írok, nem egészen tiszta ember, nemes terveket forgat ugyan a fejében, de amint közeledik céljai felé, rettenetesen bemocskolódik, cinkossá válik maga is. Apám ezt bizonyára nem vette volna jó néven, ő belé sokkal kevesebb kétkedés szorult. Ha nem is rosszállólag, de legalábbis értetlenül vette volna tudomásul, hogy becsületes jó magyar családnevünk így módon meghurcoltatott. A Bodor, egyébként, úgy találom, jó név, nekem legalábbis tetszik. Jó volt vele dolgozni.”⁶⁶ Gondolhatjuk, úgy is, hogy itt a szerző által kitalált álnév, a valóságban a saját névvel való azonosulás egy fikatív kitalált munkán valósul meg. Andrej Bodor, mint egyes szám első személyű elbeszélő uralni kezdte a történetet, ezáltal bele kellett foglalni egy harmadik személyű narrátor történetébe.

Andrej Bodor fogadott fia Béla Bundasian az egyetlen szereplő, akiről feltételezhető az, hogy még a körzetbe lépése előtt is még azonos Béla Bundasian néven élt. Béla Bundasian az egyetlen szereplő, aki megőrizheti személyének becsületességét, a rendszer részesé vált Andrej Bodor iránti megvetését és öngyilkosságával nem vállal részt a körzet aljasságaiban.

A körzeti, tehát „egyetemes” nyilvántartásból való törlését követően – a rezervátumbeli egzisztencia egyedüli biztos pontnak tűnhetett életében – nem választja a felkínált szabadság lehetőségét, a körzet szabadon való elhagyása helyett öngyilkos lesz. A körzeti világból egyedülként képes azonosulni gyilkossági tetteivel és vállalni is következményeit (a bűnt bűnhődés követné), de a körzeti rend nem teszi lehetővé bármilyen etikai rend sinistrabeli alkalmazását, Béla Bundasian megfosztódik bármiféle morális megtisztulási-lehetőségtől.⁶⁷

Béla Bundasian az egyedüli (talán), aki elutasítja a rendszert, de igazi lázadásra is képtelen, hiszen az világos értékrendszert feltételezne. Fellázad ugyan: a „mostohaapja” ellen, nem hajlandó hitelesíteni az érte tett „áldozatot”, vagyis a körzet rendjébe beavatódott, ezért gyilkossá vált „apja”, Andrej Bodor tettét. Az apai rend elleni latens

⁶⁶ A börtön szaga- Bodor Ádám válaszol Balla Zsófia kérdéseire, 10.

⁶⁷ Bányai Éva- Térképzetek, névtérképek, határidentitások A Bodor-próza tér- és névpoétikája, valamint hatása néhány kortárs magyar elbeszélő műben

lázadás része, hogy – a körzeti rendszer groteszk, a különböző szereplők hatalmi szóra összevonó kapcsolat-rendszer elfogadása helyett – nem viszonyul fiúként a magát (gondoskodó, aggódó) fogadott apaként bemutató Andrej Bodorhoz. Lázadása azonban csak önmagára irányul: öngyilkosságával nem a rendszert, csak saját magát eliminálja.⁶⁸

Az álneves, névvesztett figurák nem birtokolhatják énjüket, a megismerő, megismerhető szerepük is háttérbe kerül: „Nem ismerem az illetőt. Biztos álneve neki.”⁶⁹

⁶⁸ Bányai Éva- Térképzetek, névtérképek, határidentitások A Bodor-próza tér- és névpoétikája, valamint hatása néhány kortárs magyar elbeszélő műben

⁶⁹ Bodor Ádám- Sinistra körzet, 25

VI. ÖSSZEGZÉS

Diplomamunkában ismertettem Bodor Ádám életrajzát, fontosabb műveit és azon belül a Sinistra körzetet. Későbbiekben kitértem a prózaműveinek jellemzésére a műveinek befogadására, hogyan is vélekedett róluk a kritika. Röviden bemutattam a művei által készült filmeket is. A nevekre is kitértem munkámba, hogy hogyan és miképp találja ki Bodor Ádám az egzotikus neveket, amivel regényei hőseit teremti meg.

Bodor Ádám műveivel belopta magát a magyar kisebbség szívébe. Műveivel tud azonosulni mindenki, aki át élte a diktatúrát, vagy csak szeretné megismerni, milyen is volt azokban az időkben élni, felnőni. Elkalauzolja az olvasót műveivel egy teljesen más dimenzióba, ami sokszor ismert is lehet, de akár fiktív is.

Bodor prózavilága teljesen új volt, Magyarországra ő hozta be a mágikus realizmust, sok kritika hasonlítja Garcia Marquez-hez műveit, azon belül is *A száz év magány* regényét hasonlítják Bodor Ádám Sinistra körzetéhez. Mind két műben megtalálhatjuk a mágikus realizmust. Ha összehasonlítjuk a két művet, akkor máris észrevesszük bennük, az idővezetést, ugyanis mindkét műben időbeli utazások, kihagyások figyelhetőek meg, illetve mindkét mű cselekményében megfigyelhető egyfajta hátborzongatás, ami a műben lévő szereplőknek teljesen egyértelmű, de az olvasó nem biztos, hogy szintén tud majd azonosulni vele.

Munkám során arra a következtetésre jutottam, hogy Bodor Ádám műveiben mindig is vissza fog köszönni a diktatúra átélt élményei, illetve Bodor műveiben mindig vissza fog tekinteni a tér és idő, illetve a kultúrák közötti kapcsolat, az egzotikus nevek és a narrátor jelenléte az Én megszemélyesítése.

VII. FELHASZNÁLT SZAKIRODALOM

1. A börtön szaga- Bodor Ádám válaszol Balla Zsófia kérdéseire
2. Babiczky Tibor - Mechanikus mitológia, Bodor Ádám: Sinistra körzet, 2007
3. Bán Zoltán András – A főmű in: Tapasztalatcsere – Esszék és tanulmányok Bodor Ádámról, L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2005. 57.o.
4. Bán Zoltán András – A főmű in: Tapasztalatcsere – Esszék és tanulmányok Bodor Ádámról, L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2005.
5. Bányai Éva- Térképzetek, névtérképek, határidentitások A Bodor-próza tér- és névpoétikája, valamint hatása néhány kortárs magyar elbeszélő műben
6. Berszán István: Bodor Ádám köpönyege és egyéb apokrif példabeszédek (Papp Sándor Zsigmond Az éjfékete bozót c. könyvéről). Látó, 2006/3.
7. Beszélgetés Bodor Ádámmal. A beszélgetést vezeti: Bányai Éva és Virginás Andrea. Korunk 2001/11. 59–62.
8. Bodor Ádám- Verhovina madarai, Magvető, Budapest, 2012.
9. Bodor Ádám- Sehol, Magvető, Budapest, 2019.
10. Bodor Ádám- Sinistra körzet
11. Bodor Ádám: Az érsek látogatása. Magvető, Budapest, 1999.
12. Bodor Ádám: Az Eufrátesz Babilonnál. In: Ui: Az Eufrátesz Babilonnál. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1985.
13. Borbély Szilárd- A határövezet viszonyai 2010. február–március, Évfolyam 15, Szám 2
14. Boros Enikő- Kávéházak-Kocsmák, A Sinistra körzet motívum hálója, május, 2003.
15. Chambers, Iain: Vándorlás, kultúra, identitás. Helikon. Irodalomtudományi szemle. A multikulturalizmus esztétikája. 2002/4.
16. Csuday Csaba: A név: a „Másik”, a névtelenség: az „Én”. Café Babel, 2001/4. 1
17. Csuhai István: Az anyag győzelme. Bodor Ádám: Sinistra körzet. Magyar Napló, 1993. aug. 6. (16. sz.) 32-34 o.
18. Demeter József- Egy tételcím a kortárs irodalomból
19. Fábri Zoltán -Filmrészlet: Plusz-mínusz egy nap
20. Faragó Kornélia: Kultúrák és narratívák. Az idegenség alakzatai. Forum Könyvkiadó, 2005.

21. Galambos K. Attila- Beszélő folyóirat, 5. Szám
22. H. Nagy Péter – Dezintegráció és identitászavar in: Tapasztalatcsere – Esszék és tanulmányok Bodor Ádámról, L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2005.113.
23. Horváth Péter- Novellák és karcolatok
24. Károlyi Csaba: A nevelődés titkai – Grecsó Krisztián: Isten hozott és Dragomán György: A fehér király című könyveiről. Látó, 2006/7. 95–99.
25. Kovács Béla Lóránt: Etika és poétika között. 160.
26. Margócsy István: Bodor Ádám: Vissza a fülesbagolyhoz. In: 2000, 1994/2. 57–60. és ui: Nagyon komoly játékok. Pesti Szalon, Budapest, 1996. 27–39.
27. Márton László – Az elátkozott peremvidék in: Tapasztalatcsere – Esszék és tanulmányok Bodor Ádámról, L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2005, 81 o.
28. Márton László: Az elátkozott peremvidék. In: Holmi, 1992/12. 1878–1879
29. Muhi Klára- Beszélgetés Kamondi Zoltánnal, Magyar Műhely, Filmvilág, 2006
30. Szőcs István: „A kritikus széljegyzetei. A magáníró (Bodor Ádám: A tanú)”, Igaz Szó, 1969/9,
31. Thomka Beáta- Narráció és reflexió, Forum könyvkiadó

РЕЗЮМЕ

У своїй роботі я представила біографію Адама Бодора, основні його твори а також роботу «A Sinistra körzet» («Район Сіністра»). Проаналізувала характеристику його прозових творів, а також те, як критики ставилися до його творів. Також коротко представила фільми, які були зняті за творами Бодора та проаналізувала імена, які він використовує у своїх роботах, зокрема - чому і як саме Адам Бодор вигадує екзотичні імена для своїх героїв.

Своїми творами Адам Бодор завоював серце угорської меншини. Кожен може ідентифікуватися з його творами: і той, хто пережив диктатуру, і той, хто просто хоче знати, як жили люди у ті часи. Він направить свого читача у зовсім інший вимір, який часто може бути відомим, але навіть і фіктивним.

Світ прози Бодора був абсолютно новим, він приніс в Угорщину магічний реалізм. Більшість критиків порівнюють його твори з Гарсією Маркесом: зокрема твір «Сто років самотності» порівнюють із твором «A Sinistra körzet» («Район Сіністра») Адама Бодора. В обох творах можна знайти магічний реалізм. Якщо порівняти дві роботи, ми вже помічаємо в них управління часом, оскільки в обох роботах можна спостерігати подорожі в часі, і в сюжеті обох творів можна спостерігати своєрідну повзучість, яка абсолютно зрозуміла героям твору, але читач також не може з ним ототожнюватися.

В ході своєї роботи я прийшла до висновку, що досвід диктатури завжди буде повертатися до творів Адама Бодора. Твори Бодора завжди будуть озиратися на взаємозв'язок простору і часу та культур, наявність екзотичних імен та оповідача в уособленні «я».

Ім'я користувача:
Моца Андрій Андрійович

ID перевірки:
1007855568

Дата перевірки:
13.05.2021 22:54:18 EEST

Тип перевірки:
Doc vs Internet

Дата звіту:
13.05.2021 23:08:20 EEST

ID користувача:
100006701

Назва документа: Mondics Kinga_Magyar szak_Magiszteri munka_2021

Кількість сторінок: 57 Кількість слів: 16846 Кількість символів: 127018 Розмір файлу: 1.13 MB ID файлу: 1007950824

43.8% Схожість

Найбільша схожість: 11.2% з Інтернет-джерелом (https://www.filmvilag.hu/xista_frame.php?cikk_id=8507)

43.8% Джерела з Інтернету

67

Сторінка 59

Пошук збігів з Бібліотекою не проводився

1.35% Цитат

Цитати

8

Сторінка 60

Не знайдено жодних посилань

0% Вилучень

Немає вилучених джерел